

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fra det gamle Gilleleje

Nordjællands-Kystens årbog

1856.

Kysten nord for Helsingør.

Em. Særentzen lith.

Gilleleje museums forlag
1955

Fra det gamle Gilleleje 1955

Nordsjællandsskystens årbog

Årbog XXIII
redigeret af H. C. Terslin

Gilleleje museums forlag
1955

INDHOLDSFORTEGNELSE

	<i>Side</i>
<i>Villads Christensen</i> : Tale v. Mindefesten i Gilleleje i Hundre- aaret for Søren Kierkegaards Død	3
<i>Carl Petersen</i> , Gilleleje: Gillelejebaadenes Historie	11
<i>H. C. Terslin</i> : Naturhist. meddelelser	23
<i>H. C. Terslin</i> : Fiskertro på begge sider af Øresund	39
<i>Thora Lythans</i> : Det gamle Gilleleje	59
<i>Bendt Andersen</i> : Personer og begivenheder fra Gilleleje	68
<i>Anders Kjellerup</i> : Strandinger	85
(heri tillige et brev om en søulykke 1889 til cand. jur. <i>Gotschalck</i>)	
<i>Carl Clausen</i> : Da jeg var fiskehandler på Höganäs	93

Året har været præget af mindefesterne for Søren Kierkegaard i anledning af 100-året for hans død. 3. juli talte den kendte Søren Kierkegaard-forsker pastor Villads Christensen, forhen Græsted ved gudstjenesten i Gilleleje kirke. Talen findes i nærværende årbog. Om eftermiddagen talte professor, dr. phil. F. J. Bille-skov Jansen ved Søren Kierkegaard-stenen på Gilbjerg; talen er trykt i »Berlingske Aftenavis« — Og arkivar, magister Hans Ellekilde gav en oversigt over de lettest tilgængelige S. K.-skrifter. H. C. Terslin talte om mindestenens 20-årige beståen. — Terslin deltog i maj i Den nordiske folkemindeforskerkongres i Bergen og Voss. Og fabr. Carl Petersen, museets kasserer, deltog i Dansk kulturh. museumsforenings årsmøde i Herning. — — Vor over 25 år gamle drøm om en forsvarlig bygning til vor store og efter sagkyndiges udsagn udmærkede samling er desværre ikke gået i opfyldelse; skulde virkelig ikke nogen af vore venner kunne hjælpe os til at foranledige, at denne sag kunde finde sin løsning, og derved samlingen blive reddet for Nordsjælland og fra forfald!

Tale ved Mindefesten i Gilleleje i Anledning af Hundredaaret for Søren Kierkegaards Død

— 6. Juli 1955 —

af Pastor *Villads Christensen*

Det kan maaske synes underligt at holde Mindegudstjeneste for S. Kierkegaard, der trods sin theologiske Uddannelse aldrig traadte i Kirkens Tjeneste og endte sine Dage med at angribe Kirken og dens Præster for Verdslighed.

Ikke desto mindre er der gode Grunde til at mindes S. K. i den danske Kirke. Thi Kirkestormen har virket en dybtgaaende indre Omdannelse af det aandelige Liv i Kirken gennem den Vækkelsesbevægelse, som blev baaret frem af Vilh. Beck, Frimodt og Trandberg m. fl. Disse Førere var nemlig alle blevet vakte op gennem K.'s Angreb. Ogsaa de Mænd, der senere rejste Københavns Kirkesag, var i høj Grad paavirket af K., baade Ussing og Friis-Hansen, og, som det er paavist for nyligt, stammer Kirkesagens Principper direkte fra K. Der er saaledes Aarsag nok til at mindes K. som den store Banebryder for aandeligt Liv og Virksomhed i den danske Kirke i sidste Halvdel af det 19de Aarhundrede.

— Intet Sted kunde da være mere passende for en saadan Mindegudstjeneste end Gilleleje. Thi her var det, den Bevægelse begyndte i K.'s Sind efter »at forstaa, hvad Gud vilde, han skulde gøre«. Og her søgte han at faa Samling paa sig selv og »finde den Idé, for hvilken han vilde leve og dø«. Og herom taler Mindestenen paa Gilbjerg fra 1935 sit stærke Sprog til kommende Slægter.

Det vil ogsaa føles naturligt, at jeg til Udgangspunkt for denne Prædiken har valgt K.'s Yndlingsord, Versene fra Jakobs Brev, I Kapitel, Dagens Epistel, »Al god Gave.«

. . . Ikke mindre end fire Gange har K. udgivet opbyggelige Taler over denne Tekst: første Gang, han overhovedet udsendte noget opbyggeligt, i 1843, og saaledes ogsaa sidste Gang, han gav et opbyggeligt Skrift fra sig, 2 Maaneder før sin Død, Talen om »Guds Uforanderlighed«, S. K.'s eneste Søndagsprædiken.

Imidlertid vil vi i Dag standse ved det, der for S. K. var Hovedspørgsmaalet vedrørende Kristendommen, det personlige: *Hvordan naar jeg saa vidt, at jeg tør sige om mig selv, at jeg er en Kristen?*« Dette gaar nemlig som den røde Traad gennem hele K.'s Liv og Værk. Dette fremgaar ikke mindst af den Levnedsskildring, han efterlod sig: »Synspunktet for min Forfattervirksomhed«, hvor han om hele sit storslaaede Livsværk siger, at det, det hele har drejet sig om, er dette: at blive Kristen, Kristen i Sandhed. —

S. K. havde, siger han selv, faaet en streng og alvorlig Opdragelse i Kristendom af sin myndige, fromme Fader, den gamle Hosekræmmer, Michael Pedersen Kierkegaard. Men allerede tidligt havde han følt, at den Kristendom, han mødte i sit Barndomshjem, ikke gjorde glad. Det var en mærkelig Blanding af Hernhutisme og Kirkelighed: »Se til, at du ret kan elske Jesus Kristus«, men glem ikke: »Man spyttede paa Kristus — og Han var dog Sandheden,« kunde Faderen indskærpe ham. Men som theologisk Student mødte S. K. paa Universitet en anden Forstaaelse af Kristendommen, den rationalistiske, hvor Fornuften gjordes til Herre over Troen. Hvem havde nu Ret? Theologerne eller Faderen, som han til da havde set op til som en Guddom? Det kunde ikke være andet, end at en højtbegavet ung Mand som han derved blev ført ind i Tvivl og svære Kampe. Og første Gang, vi lærer S. K. at kende, gennem hans Dagbog, er det en Tvivlers alvorlige Ansigt, vi møder. Og længere var han ikke kommet, da han i 1835 vandrede omkring herude. Han blev ikke en Kristen under

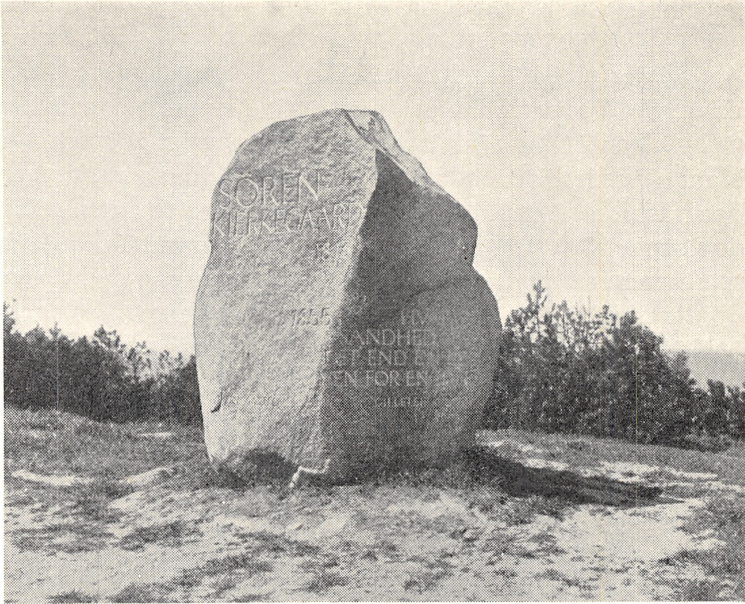
sit Ophold i Gilleleje, men han rebede sine Sejl: Nu skulde det være Alvor med at finde Sandheden!

Men det gik helt anderledes. Da han kom hjem, traf han sin gamle Fader nedbøjet under tunge Anfægtelser. Efter Opløftelsen i Gilleleje gjorde dette et mægtigt Indtryk paa ham: »Duede Kristendommen virkelig ikke mere, end at den var ude af Stand til at give hans Fader den Fred, han dog søgte efter Dag og Nat!« Han tog derved Forargelse af Kristendommen, blev slaaet ud og kom paa gale Veje, og der skulde gaa 3 Aar, før han kom paa ret Køl igen.

Men det mærkelige er nu: Kunde han til en vis Grad takke sin Fader for, at det gik galt i 1835, saa skyldte han i egentligste Forstand sin nu 81-aarige Fader, at han kom paa ret Køl igen. I Anledning af, at Søren den 5. Maj 1838 fyldte 25 Aar og blev myndig, skete der det, at Faderen gik sin fortabte Søn i Møde med uforandret Kærlighed og aabenbarede ham sit Livs Forsyndelser, bl. a. at han som 12 Aars Dreng havde forbandet Gud og nedkaldt Forbandelse over sin Familie. Dette ydmygende Skridt gjorde Faderen for at redde sin Søn fra Fortabelse og faa ham til at vende hjem og genoptage sit theologiske Studium, saa han kunde blive Præst.

S. K. blev ikke en Kristen ved denne »Jordrystelse«, som Faderens Skriftemaal opvakte i hans Sind, men nogle Dage senere fik han en Forsmag paa Glæden i Gud, og han modtog »et Stød af den Passat, der blæser fra Mamre Lund til de evige Boliger«. Det var den 19. Maj. — Tre Maaneder senere døde Faderen pludselig. Men Sønnen følte sig bundet af Løftet om at tage theologisk Attestats og se at blive en ret Kristen, derfor studerede, granskede og bad han de følgende 2 Aar.

Efter i 1840 at have taget en smuk Eksamen gik han imidlertid hen og forlovede sig med sin Udkaarne, den 18-aarige smukke Etatsraaddatter Regine Olsen. Og nu skulde man synes, at alt kunde være saa godt, men det

S. Kierkegaard-Stenen paa Gilbjerg.

*Indskrift; „Hvad er Sandhed andet end en Leven for en Idee?“
(fra S. K.'s dagboeg 1. auget. 1835).*

var det bare ikke. K. kom derved ind i de sværeste Sjæle-
kampe, han endnu havde været ude for: »Turde han gifte
sig, med den letsindige Fortid han havde og de tunge Min-
der om Faderen? Og hvorledes skulde han kunne betro
hende alt dette? Hvor meget han saa holdt af hende og
hun af ham, endte det efter et Aars Forløb med et Brud.
Han maatte gaa sin dunkle Vej alene. Men siden forstod
han: »Havde jeg haft Tro, Tro paa at for Gud er alle Ting
mulige, da var jeg blevet hos Regine — men hvor er Græn-
sen herimellem og saa at friste Gud!«

Men under denne Fortvivlelsens Kamp for at bjærge sin
jordiske Lykke i Havn, samtidig med at han paa Kraft ar-
bejdede paa en Magisterafhandling »om Ironi«, var der

Gilbjerg i vore dage.

hændt ham noget ejendommeligt: Han havde faaet et uimodstaaeligt Kald til at optræde som Forfatter. Han maatte have Luft for alt det, der tyngede hans Sind i Anledning af Forlovelsesbruddet og frigøre sin tabte Brud og sig selv, samtidig med at han arbejdede sig igennem de filosofiske og religiøse Problemer, som stadig optog ham. Det førte til, at der de følgende fire Aar, 1843-46, formelig væltede det ene lærde, dybsindige Skrift ud fra hans Værksted efter det andet, begyndende med »Enten-Eller« og sluttende med »Uvidenskabeligt Efterskrift«, alle udgivne under opdigtede Forfatternavne. Samtidig hermed udkom en Række »opbyggelige Taler« udgivne i hans eget Navn og tilegnet Faderen. Man kan vist have Lov til at sige, at K. gennem dette forcerede Arbejde naaede frem til en kristen Overbevisning og dannede sig en særpræget

Forstaaelse af Kristendommen. Men det vigtigste for ham selv personligt manglede: Springet ud paa Troens Dyb, de 70.000 Favne Vand. Alligevel var det hans Tanke, at naar han var færdig, vilde han gaa ud paa Landet som Præst.

Det blev der imidlertid ikke noget af. Der kom en Mand i Vejen med en Slæde: Han kom for Skade at udæske Datidens Vittigheds- og Smudsblad »Corsaren«, der før havde hævet ham til Skyerne, til at karrikere ham. Dette blev gjort saa grundigt i Løbet af 1846, at K. fra at være regnet for en fremragende Forfatter, som alle saa op til, blev betragtet som en Gadeoriginal med de skæve Skuldre og tynde Ben, som Drengene raabte Øgenavne efter, og Folk lo af og overbegloede for at se, om hans ene Bukseben var kortere end det andet. Denne Forfølgelse af Københavnergrinet strakte sig over de følgende fire Aar og gjorde det dybeste Indtryk paa hans saarbare Sind: Der kunde man se, bare man trodsede Opinionen, blev man forfulgt. Altsaa passede den Lærdom, han havde nemmet i sit Barn-domshjem: »Man spyttede paa Kristus — og Han var dog Sandheden«.

Nu fik K. endelig den Situation, han behøvede for at blive en Kristen af en højere Karat end den almindelige i Datiden. Og Skridt for Skridt trængte han nu nærmere og nærmere Kristendommens Centrum: Korset paa Golgata. Og den 19. April 1848 oplevede han et personligt Gennembrud, hvor han fandt Hvile for sin Sjæl i Troen paa sine Synders Forladelse for Jesu Kristi Lidelses og Døds Skyld. Og straks meldte sig Tanken: »Nu skal jeg blive Præst!«

Men han blev heller ikke Præst denne Gang. Han blev aldrig Præst. Under Udarbejdelsen af en Række kristelige Skrifter tog han nemlig Forargelse af den verdsliggjorte danske Kirke, der dengang styredes af den myndige Biskop Mynster, hans Faders tidligere Præst. Og tillige paa-kom der ham en bestemt Følelse af, at Kristus vilde have ham videre: »Det højeste var jo ikke at have fattet det

højeste, men at gøre det«, det vil sige: praktisere sin Kristendom som en Kristi Efterfølger under Afdøen fra denne Verden og under Forhaanelse og Lidelse. Herpaa havde han selv faaet en Forsmag i Aarene forud. Og efter saaledes at have faaet sin Kristentro ind under Belysning af Kristi Efterfølgelse fik han nok at gøre Resten af sin Levetid. Og set i Belysning heraf maatte han tilstaa: »Nej, jeg er ikke en Kristen, jeg er det ikke endnu, jeg er langt tilbage.« Og længere kom han aldrig: Jeg behøver Naade for min Fortid, men jeg behøver ikke mindre Naade for mit Kristenliv — men Spørgsmaalet er: Har jeg Lov til i den Grad at trække paa Guds Naade? Er den eneste sande Kristen i Virkeligheden ikke den, der er rede til at blive Martyr?

Denne Tankegang behersker K.'s betydeligste Skrift fra denne Tid: »Indøvelse i Kristendom«, der udkom 1850. Ved dette Arbejde kom det til et Brud med Biskop Mynster, som aldrig lægedes. Men først efter Mynsters Død i 1854 tog K. Kampen op mod Kirkens Affald fra sand og alvorlig Kristendom. Under denne bitre Strid døde K. 11. November 1855, 42 Aar gammel.

— K.'s Liv var saaledes Kamp fra først til sidst, Kamp for at blive en Kristen, Kamp for at være en Kristen i Sandhed og Kamp for at opvække sand Kristendom i Danmark. Og heri ligger hans enestaaende Betydning: Han er en Forkynder af afgjort helhjertet Kristendom, hvor Ord og Liv følges ad. Ingen har som han gennemarbejdet alle personlige Livsspørgsmaal fra Grunden af. Derfor bliver man aldrig færdig med ham, naar man først har opdaget ham. Selv blev han aldrig færdig med at blive Kristen, og døende klamrede han sig til Guds Naade og sov hen i Fred. —

Men det, der var det store Hovedspørgsmaal i K.'s Liv: »Hvordan naar jeg saa vidt, at jeg tør sige om mig selv, at jeg er en Kristen?«, det angaar ogsaa os, der lever 100

Aar efter hans Død. Vi har Aarsag til at spørge os selv: »Hvordan gaar det med dette det vigtigste Spørgsmaal af alle? Er jeg vaagnet op af Dvale, har jeg truffet mit Valg og vil være en Kristen?« Et Sted siger K.: »Kan nogen være længere fra sin Frelse, end naar han ikke engang har begyndt paa at ville frelses?« Og har du og jeg for Alvor gaaet Vejen hen til det eneste Sted, hvor der er Tilgivelse og Fred, hos den Korsfæstede? Og om vi har, saa glem ikke, at Kristus er ikke blot Forsoneren, men ogsaa Forbilledet, som vi skal stræbe at følge i al vor Færd, hvad det saa koster. — Læs Kierkegaard, begynd med »Til Selvprøvelse« og fortsæt med »Indøvelse i Kristendom«. Da skal du nok blive holdt til Ilden og ikke i en Fart blive færdig med at blive en Kristen og falde i Søvn paa Naaden.

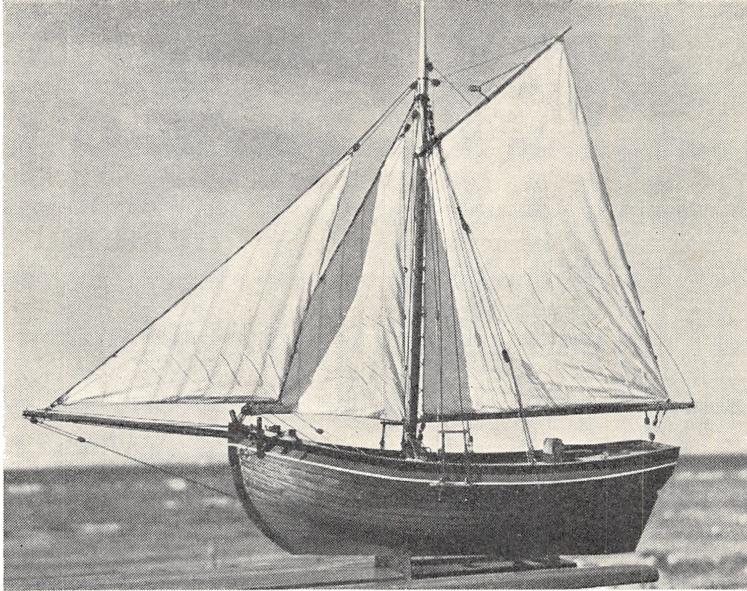
»Al god Gave og al fuldkommen Gave kommer ned ovenfra. . . efter sin Vilje fødte han os til at være en Førstegrøde af hans Skabninger.« De Ord taler til os baade som Forjættelse og som Krav og stemmer godt med de Ord, S. K. ønskede paa sin Grav, og som nu staar der:

*Det er en liden Tid,
saa har jeg vundet;
saa er den ganske Strid
med et forsvundet;
saa kan jeg hvile mig
i Rosensale
og der evindeligt,
hos Gud i Himmerig,
min Jesum tale.*

*Carl Petersen: Lidt om Gillelejebaadenes Historie*¹⁾

Baaden med det ældst kendte Bygningsår og -sted er Jagten »Danmark«, kaldet »Gamle Danmark« (der var 2 af samme Navn, begge kommet til Gilleleje fra Hornbæk). Den var bygget i Hornbæk 1809; Bygmesterens Navn kendes ikke; men paa den Tid blev der bygget mange Baade i Hornbæk; ej heller ved vi, hvem der har ladet den bygge, og til hvilket Formaal, mulig til Kaperskib, da den var meget velsejlende. Den har sejlet meget paa Anholt med Proviant og Brænde til Fyret og Fyrskibet. Den har ogsaa sejlet i Udenrigsfart; i Fyrjournalen henvises til en Skrivelse til Nakkehoved Fyrs »Karentaine Kommicær« (Fyrmester Faber): Karentaine Kommissionen her i Byen har underrettet mig om, at Jagtskibene »Fortuna«, Skipper Peter Jensen, »De 3 Svogre«, Skipper A. Larsen, og »Danmark«, Skipper A. Jensen, alle komne fra Helsingør Rhed, ere henviste til Losnings Karentainen. Bemeldte Skibes Signalementer ere følgende, Jagten, Fortuna, hjemmehørende i Aalgaarde, er Klinkbygget, sort Side med en blank Gang med 2de hvide Striber over og under samme. De 2de underste Bræder paa dens Skanseklædning ere grønne; grønt Agter-Speil med 2de malede Vinduer; over Agterspeilet ere en Bue af rødt og gult Løvværk. Jagten Danmark ere Klinkbygget, sort Side, med en grøn Gang og Agterspeil, hjemmehørende i Hornbæk. »De 3 Svogre« ere Klinkbygget med sort Side og en blank Gang med 2de hvide Striber over og under samme, de 2de underste Bræder paa Skanseklædningen ere malede grønne, grønt Agter-

¹⁾ Gilleleje museum ejer en enestående samling bådmodeller, som fabrikant Carl Petersen har bygget i løbet af de senere år. Med udgangspunkt i disse modeller skriver han i denne artikel om fem af vore gamle bådes historie. (Redakt.)

Jaßten „Danmark“ af Gilleleje. (Model).

spejl med 2de malede Vinduer, over Agterspejlet er en Bue af rødt og guul malet Løvværk; hjemmehørende i Gilleleje. Disse 3de Jagt Fartøjer ere taklede som almindelige Jagter.

Ved at meddele deherr, Distriktscomissær foranstaaende maa jeg tillige i Overenstemmelse med Quarantainen F.dr. (d. v. s. Forordningen) af 8de Februar 1805 § 31 anmode om at Bemeldte Skibe som føre grønt Flag paa Toppen, og som med første gunstige Lejlighed vilde afsegle fra Rheden, ikke tilstedes noget Samkvem med Kysten eller dens Beboere.

Helsingør P. K. d. 10de November 1837. Olrik.

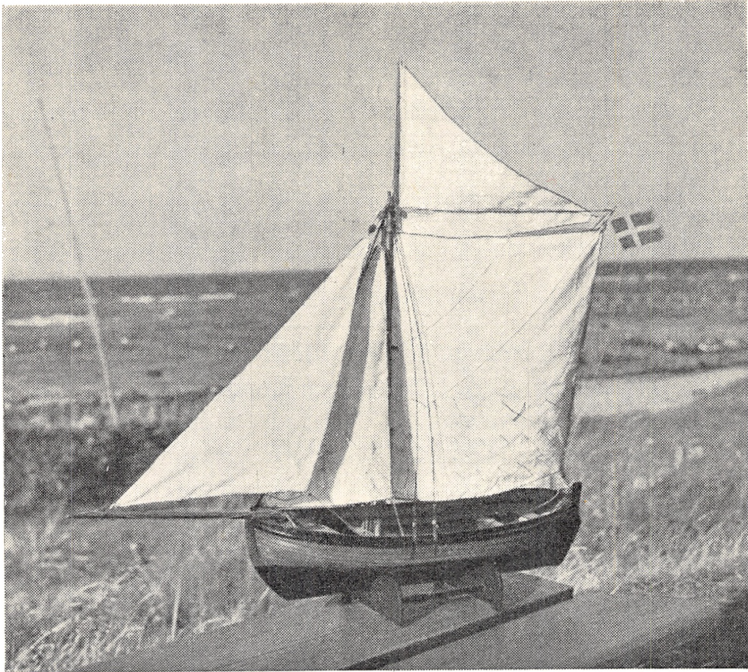
Skibene er sikkert kommet fra den tyske Østersøkyst, mulig med Salt eller Kul bestemt til Grenaa, eller en anden By paa den jyske Østkyst, hvor de drev Handel.

Karantænestationen laa paa Kyholmen ved Samsø. »Danmark« nævnes flere Gange i Fyrjournalen, if. hvilken den er fragtet med Brænde til Anholt. Dens første kendte Ejere var Ole og Anders Jensen af Hornbæk; efter Maalebrevet dat. 6/4 1854 var den 5½ Commercelæster drægtig. Efter Maalebrevet af 28. Decbr. 1869 er Jens Olsen (Sætteskipper) og Anders Jensens Enke Bendte Christine Jensen Ejere med hver en halv Part.

I Aaret 1876 blev »Danmark« købt til Gilleleje af Skipper Peter Hansen, der sejlede Brænde med den fra Stabelpladsen ved Dronningemøllen til København. Den blev, naar den ikke brugtes, trukket paa Land »vest for Broen« i Gilleleje, som man sagde. 1885 lod Peter Hansens Søn, Frederik Petersen, »Danmark« fortømre og ombygge til Fiskekvas. Oprindeligt var der Halvdæk agter med Lukaf for Skipperen. Ved Ombygningen 1885 blev det fjernet, og der blev indrettet Lukaf til 4 Mand forude og 2 Mand agter. I Nedgangskappen for stod følgende Vers: »Danmark jeg heder, paa Søen jeg glider, gennem jeg jager, Gud mig ledsager«. Den gamle Peter Hansen sagde, da den var færdig, at nu var den lige saa god, som da den var ny i 1809. Efter Ombygningen blev der flere Parthavere: Frederik Petersen (Rheder og Skipper), Svend Petersen, Herman Bækstrøm, Edvard Petersen og Niels Petersen med hver en Femtepart, alle Fiskere fra Gilleleje.

»Danmark« blev saa benyttet til Fiskeri med Garn i Kattegat, særlig ved Anholt; den var den første Gilleleje-Kvas, der brugte Snurrevod ved Anholt. Voddet blev roet ud med Jollen og trukket ind med Haandkraft paa Ankerspillet.

Iflg. Købekontrakt dat. Gilleleje d. 28. Februar 1911 blev Kvasen solgt til Peter Sørensen, Fisker i Helsingør, som lod indsætte en 12 H. K. Vølundmotor og brugte den til Snurrevodsfiskeri i Kattegat og Nordsøen. 1912 blev Motoren atter udtaget; Kvasen laa da oplagt i Helsingør

Aaben Baad „De 7 Brødre“ af Gilleleje. (Model).

til 1918; 6. juni blev den iflg. Handelsministeriets Tilladelse solgt til Stockholm, hvor den benyttedes til Fiskehalle.

Da »Danmark« kom til København efter Ombygningen til Kvase, sagde Drengene paa Stranden: »Skal Gamle Danmark være Kvase, saa kan hver en snottet Dreng blive Konge«. (Oplyst af Fisker Nils Eriksson paa Råå).

Aaben Baad »Bjørns Minde«, oprindeligt kaldt »De syv Brødre«. — I Gilleleje findes 2 farvelagte Tegninger af en Baad »De syv Brødre« af Gilleleje, udført 1857 af den kendte Skibstegner Sjöström fra Råå i Sverige; det ene Billede blev gengivet på Forsiden

af Fra det gamle Gilleleje 1946. Den gamle Bendt Andersen oplyste da, at det var den, som siden blev kaldt »Bjørns Minde«. Ved at gennemgaa Strandingsjournalerne fra 1850-1865 fandt Skibskonstruktør Henry Olsen blandt Bilagene 2 Maalebrev, et svensk og et dansk, fra en Baad »Sju Bröder« fra Mölle-läge i Sverige; det viste sig, at Baaden var kærtret med en Last Brædder i Kattog og drevet i Land uden Mandskab paa Kysten ved Tisvildeleje. Baaden blev saa købt af Fiskerne Svend Svendsen og Peter Andersen, der lod den reparere; den var saa indgaaet i den lille Flaade af smaa Handelsbaade, der drev Handel og sejlede Sten og Brænde til København.

Båden var efter Mätbrevet (Maalebrevet), udstedt i Helsingborg d. 6. Marts 1854, drægtig 2,25 svåra Läster og if. et Maalebrev, udstedt i Frederiksværk den 18. Marts 1854, drægtig 3 Commerce-Læster. Baaden opgives at være bygget i Arilds-Läge. 20. Marts 1855 overtager Hans Tønneson, Mölle-Läge, Baaden. Handelen foregaar i Nakskov. Den 10. Marts 1857 findes Baaden ilanddrevet paa Stranden ved Tisvildeleje. I Registreringsprotokollen staar, at Baaden er indført fra Sverige 1857. I flg. Købebrev dat. Gilleleje d. 28. Febr. 1889 er Fisker Niels Sønnenes Ejer af Baaden. Navnet bliver da forandret til »Bjørns Minde« efter hans Svigerfader, Lods og Fisker Bjørn Larsen. Baaden blev stadig brugt til Handel og Stenfiskeri. I Orkanen mellem 25. og 26. December 1902 (Julestormen) blev den sønderslaaet i Gilleleje Havn og ophugget.

I Strandingsprotokollen staar følgende om, hvad der er fundet i Baaden og opdrevet paa Stranden den 10. Marts 1857:

1 hvidmalet Mastekiste med Laas, hvori Nøglen sad, indeholdende:

- 1 Sort hvidstribet Nattrøje,
- 1 Lodden Kaskjet,
- 1 par hvide Strømper,

- 1 par do. do.
 - 1 Linnet Skjorte med paasyet Navn, H. T. s.
 - 1 do. do. uden Navn,
 - 1 do. do.
 - 1 do. do.
 - 1 par engelske Klædes Bukser,
 - 1 sort klædes Vest,
 - 1 uldent blaat og hvidt Tørklæde,
 - 1 Tørklæde med noget bedærvet Caffé,
 - 1 Haandklæde,
 - 2 Søkort med en Passer,
 - 1 lille Pung med 12 Rdl. Sølv,
 - 1 Sømærkebog for Søefarende, hvori 2 Maalebrev.
- Endvidere:
- 21 Tylter 9 Stk. svenske Brædder 5½ Alen lange og 11" Bredde, 4 overbrukne Brædestumper,
 - 1 Tofttekiste,
 - 2 Øselykker og en Pligt,
 - 2 Aarer og 2 Baadshager,
 - 1 Øsekar,
 - 2 Halvankere,
 - 1 Klyverbom med 1 Jærnbøjle og 1 Stk. smækker Line,
 - 1 Topseilstang,
 - 8 Stk. Vragstumper og 1 Rorpind.

Samtlige opdrevne Gjendstande er opbjergede og henlagt til Opbevaring paa Tidsvilde leie og kan Værdien over disse formentlig ansættes til 120 Rdl.

Tidsvilde d. 11 Marts 1857

Ærbødigst N. Olsen.

(Til) Velbaarne, Her Justitsraad Birkedommer lic. jur.
Peterson.

Blandt Bilagene fandtes følgende:

I antsende till att min broder Petter Jøranson blifvit forhindrat resa till Dannemark som mit ombud. Da be-

fulmæktigas hermed Capten H. Pyk fran Hälsingborg, såsom ägare till halfve delen uti den vid Tidsvilde før-lyckade Swänska båten No. 292 at efter bästa förstand göra och lata som han før godt finner, med so wäl last som båtdel och øfriga mig tillhörande Efeckter, och førklara jeg mig nøjd med hvad detta mitt ombud häruti gør och later.

Mølle-Läge den 17 April 1857

Christina Tønneson.

Anders Hall, Byfoged.

N. H, Corfitson.

På begeren alestens erligt mig føreviste Handler, Copvardie-Kaptenen N. Pyg samt af tid den Båtskepparen Hans Tønneson paa Mølle, hans efterlevande enke, Christina Tønneson, egt, hvardere Hälfden uti båten No. 292, under Hälsingborg Toldkammerdistrict, och at Hans Tønneson, som egt den brädlast hvorvid båten varit förhald, da den før nogen tid sedan førølycket i Kattegat dervid omkommet. Hälsingborg at Kronfogede Contour.

Oscar Etberg.

At Skipper Niels Pyk, af Mølle ved Helsingborg og Skipper Hans Tønnesens enke Christina Tønnesen af Mølle-Läge ved samme By for Amtet have legitimeret, at de hver med Halvdelen, ere Eiere af den paa Forstranden ved Liseleje i forige Maaned uden levende Folks Medfølge ilanddrevne Baad, samt at bemeldte Enke tillige har godtgjort sin Eienomsret til hele Ladningen, og andre fra Baaden bjergede Effekter, tilmeldes høfligst for Justidsraaden med tilføiende, at de i deres Beretning af f. M. anmeldte paa Forstranden ved Tidsvildeleie ilanddrevne Effekter efter de opgivne Mærker ere henhørende til bemeldte Baad og Ladning eller sammes Provenu, saaledes kunne stilles til førnævnte Eiers Raadighed, naar Bjergeløn og øvrige Udgifter erstattes. Endvidere bemærkes, at Enken har begjæret Lasten realiseret, og at hendes Broder P. Jørgensen skal være

forsynet med hendes Fuldmagt og med det første vil forestille sig for at afhandle det videre fornødne. Generalconsul Everløff har oplyst, at Enken har en stor uforsørget Børneflok og sidder i trange Kaar, saa at der vilde vises hende en Velgjerning, dersom Bjergerne maatte vilde frafalde deres Bjergeløn eller i det mindste være saa billige i deres Fordringer som muligt.

Frederiksborg Amt d. 29 April 1857

Knudsen.

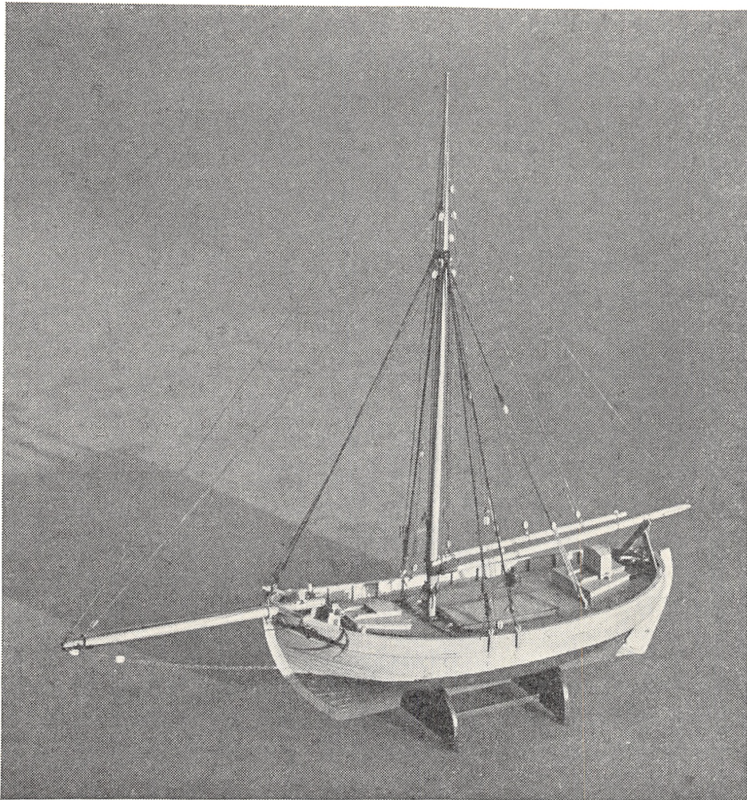
Til Her. Justitsraad Birkedommer Lic. jur.
Peterson.

»Tordenskjold«, Fiskekvase af Hornbæk. Kvasen var bygget 1887 paa Faxe Ladeplads af J. Koefoed, den er bygget paa Klink, af Eg. Den var 14,74 Tons, iflg. Maalebrev, dat. Faxe Ladeplads d. 10 December 1887. Kendingsmaal: Lgd. 36,2 Fod, Brd. 13,2 Fod, Dbd. 5,6 Fod²) iflg. Bilbrev³) dat. Faxe Ladeplads s. D. og tilhørende Fiskerne Niels Andreasen, Carl Andreasen og Mogens Christoffersen med hver $\frac{1}{3}$ Part. Fører var Carl Andreasen med Næringsbevis som Sætteskipper, dat. Birkekontoret i Fredensborg 31. Okt. 1887.

Efter at have faaet installeret en 2 H. K. Dan Motor sejlede den paa Fiskeri ved Anholt, hvorfra den aldrig vendte tilbage. Iflg. Anmeldelse fra Rederen, Mogens Christoffersen, er Fartøjet totalt forlist i Stormen den 2.-3. December 1898 og Besætningen omkommet. De omkomne

²) Lgd. = Længde, Brd. = Bredde, Dbd. = Dybde.

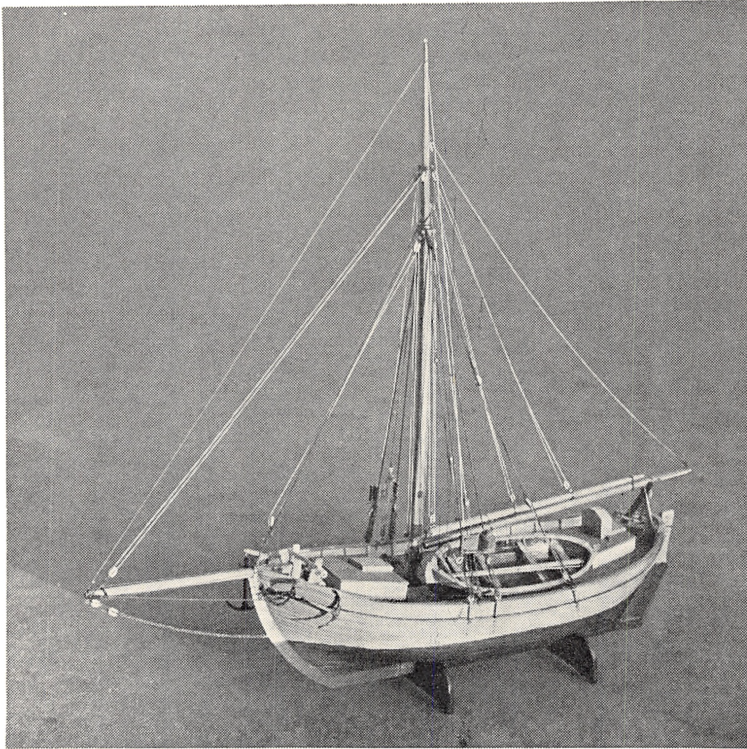
³) Bilbrev, opr. et Dokument, hvorved den, »der forskyder Penge til et nyt Skib at bygge eller til Folkenis Underholdning imidlertid«, faar Panteret i Skibet for sit Tilgodehavende. Nu er et Bilbrev en Skibsbygningsattest, iflg. hvilken Skibets Bygmester attesterer, hvor, af hvem og for hvis Regning Skibet er bygget, samt Skibets Art, Dimensioner, Drægtighed o. l. — Et Maalebrev (sv. Måtbref) er en af Myndighederne udfærdiget Attest om et Skibs Tonnage.

Fiskekvasen „Tordenskjold“ af Hornbæk. (Model).

var Niels Andreasen, 48 Aar, efterlod sig Kone og 7 Børn, der alle var under 18 Aar. Carl Andreasen, 38 Aar, efterlod sig kone og 3 ligeledes mindreaarige Børn. Peter Christoffersen, en Søn af Rederen, var 28 Aar, efterlod sig Kone men ingen Børn. August Andersen var 22 Aar og ugift. Der blev aldrig fundet Spor af Baad eller Besætning.

»Svanen«, Fiskekvasen af Gilleleje. Den blev bygget 1887 paa Viken af Lars Jönsson, den var af Eg, paa Klink og Kravel. Iflg. Købebrev, dat. Viken d. 15. Oktober 1887,

Kvasen „Svanen“ af Gilleleje. (Model).

tilhørte den Fiskerne Christian Bækker Andersen (best. Reder) $\frac{1}{4}$ Part, Anders Petersen, $\frac{1}{4}$ Part, Julius Petersen, $\frac{1}{4}$ Part, Christian Peter Christiansen, $\frac{1}{4}$ Part.

Iflg. Maalebrev, dat. Helsingør 17. Okt. 1887, er Kvasen maalt til 17,94 Tons. Kendingsmaalene er følgende: Lgd. 38,9 Fod, Brd. 14,8 Fod, Dbd. 6,1 Fod. Iflg. Kvitteing, dat. Helsingør Toldkammer 18. Oktober 1887, er Indførselstolden betalt med 120,00 Kr., som er 3 pct. af Værdien (4,000 Kr.). Fører er Anders Petersen med Sætteskipper-Næringsbevis dat. Kronborg vestre Birk 30. Marts 1862. Baaden blev ommaalt paa Grund af Ombygning til Dæksbaad,

dat. Helsingør 24. Maj 1892 og maalte da 15,36 Tons. Den sejlede da Sten til Rønne Havn sammen med flere andre Gilleleje-Baade.

1896 bliver »Svanen« atter forandret til Fiskekvase og faar installeret en 2 H. K. Dan-Motor fra P. Jørgensens Motorfabrik i København til Indhaling af Slæbevod, men ikke til Fremdrift af Baaden. Den fisker da med Snurrevod. Den 7. August 1902 bliver »Svanen« solgt til Fisker Chr. Andersen (Skagbo) i Grenaa, derefter til Fisker Carl- sen samme Sted; derefter bliver den solgt til Frederik Hansen og Sønner i Kerteminde. 1920 blev den købt af Skipper Chr. Knudsen i Odense, der ombyggede den til Stenfiskeri, den sejler endnu.

Engang »Svanen« var for udgaaende af Gilleleje Havn, og var kommet et Stykke ud, blev Skipperen Uvenner med Besætningen, han sprang da i Søen og svøm- mede i Land og gik hjem. Jane Jørgens, der var Stor- interessent i »Svanen«, sagde, da den en Tid laa oplagt i Havnen: Der legger døu, Svane, aa basker mæ Vengerne aa tjener end' nouet. En anden Gang, da den var strandet paa Revlen, sagde hun: Der ligger hele meen Ejendom.

Dæksbaaden »Vilhelm« af Lynæs, siden Gilleleje, var bygget på Lynæs 1888 af Baadebygger Peter Madsen til Bagermester Vilhelm Hansen, der om Sommeren benytte- de den til Lystsejlads. Den øvrige Tid blev den benyttet til Fiskeri. De, som sejlede for ham, havde Brugsret over Baaden den øvrige Tid af Aaret. Den maalte 7,03 Tons, iflg. Maalebrev udstedt i Frederiksværk d. 16. August 1888.

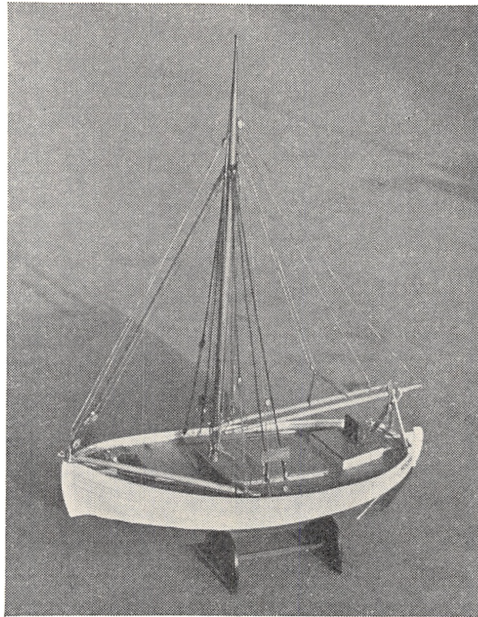
Kendingsmaalene var: Lgd. 30,9 Fod, Brd. 12,7 Fod, Dbd. 3,8 Fod. Nyt Maalebrev blev udstedt den 21. April 1892, da Fisker Niels Peter Hansen (Atterup) fik Baaden overdraget kvit og frit til Ejendom.

Foraaret 1889 skete følgende triste Ulykke: Under Fi- skeri ved Anholt, hvor Garnene blev draget fra Jollen, blev denne brækket ned af en Sø, og de ombordværende

3 Mand druknede; da der kun var to Mand i Baaden, kunde de ikke manøvrere hen til Jollen. De omkomne var Fiskerne Lars Peter Olsen, Christen Petersen og Jens Nielsen eller Petersen fra Lynæs.

Iflg. Købekontrakt, dat. Gilleleje d. 18. Decbr. 1900, er Baaden solgt til Fiskerne Lars Svendsen og Oskar Svendsen i Gilleleje med hver en Halvpart.

I 1905 bliver der installeret en 4 H. K. Petroleumsmotor fra Fabrikken Dan, P. Jørgensen i København; den kostede 1,000 Kr. Sommeren 1914 bliver denne Motor skiftet ud med en 12 H. K. Neptun Motor fra A/S Vølund i København. 1926 udskiftes denne med en 16 H. K. Motor fra I/S Hein og Sønners Motorfabrik i Randers, den gaar endnu i Baaden, som stadig er hjemmehørende i Gilleleje og ejes af Fiskerne Louis Svendsen og Kai Poulsen, der mest benytter den til Kartoffelhandel paa København.

Dæksbaaden „Vilhelm“ af Gilleleje. (Model).

Naturhistoriske meddelelser fra Gilleleje museum

Nr. 18. 1955.

H. C. Terslin: Planterne i Bondens stubbe og Fabers have

Ad Fyrstien, der fører fra Gilleleje til Nakkehoved, passerer man Bondens stubbe eller Stubbene, som dette krat også kaldes; det har hørt under Bonderupgård, deraf navnet. Stubbene hentyder til den lave bevoksning af krogede ege, der her krøb sammen, kuet af vinden, et lille ejendommeligt krat, som nyere tider har handlet ilde med; forhåbentlig må restpartiet bevares. — Videre fører stien ind i fyrterrænet med den noget større Fabers have, der er anlagt på flyvesand af krigsråd Chr. Faber, som var fyrinspektør på de 2 fyr 1824-45. Ved sin tiltræden fandt han vistnok intet træ, og endnu o. 1830 synes kysten her at være hærget af sandstorme. Efter at have anlagt en have gik han i lag med at beplante en større del af terrænet, nemlig c. 2½ td. land, med 12.000 træer og buske, bl. a. frugttræer, som med tiden gav godt udbytte. Arealet blev beskyttet med en indhegning af stengærder, og sandflugten fik han bugt med. Han blev påskønnet for sit arbejde, idet han af Landhusholdningsselskabet modtog den 3. sølvpokal. 1831 fik han kgl. udnævnelse som tilsynsførende med klitterne mellem Nakkehoved og Hesselbjerg sande ved Rågeleje. — Efter eget ønske blev Faber begravet i en oldtidshøj i havens østende. Verdens ende kalder gillelejerne stedet; længere nåede de nemlig ikke på deres søndagsture »til fyrene«, som de endnu siger, selv om kun det ene nu er i brug. For øvrigt er stedet jo også spærret af et tykt slåenkrat, som fylder klinten helt ned til stranden.

Af gamle træer og buske i fyrterrænet skal især nævnes vildæblerne, de meget smukke hvidtjørn, hassel og på

Fabers grav, en tidligere oldtidsgrav.

klinten ved vestre fyr en smuk enebærbevoksning (*juni-perus comm.*). Igennem Fabers have går Kulvejen ned til stranden, hvor kul til fyrenes belysning udskibedes. Haven var smukt anlagt med afstukne gange; der var et udsigtspunkt og pavillonen Løvenørns minde, opkaldt efter et af fyrvæsenets store navne; på dette idylliske sted er forlovelser blevet til og stadfæstet; K. D. F., som der står over porten til fyrterrænet, og som bør tolkes: Kgl. dansk fyrvæsen, er nemlig af nogen blevet opfattet som: Kys din forlovede! ¹⁾

Chr. Fabers søn og eftermand på Nakkehoved, Vilh. Faber, gik i faderens fodspor og vedligeholdte anlægget. Efterfølgerne har sikkert gjort, hvad de formåede for at pas-

¹⁾ Otto Jensen: Gilleleje og Omegn. 1924.

Krøgede træer i Fabers have (foto 1955).

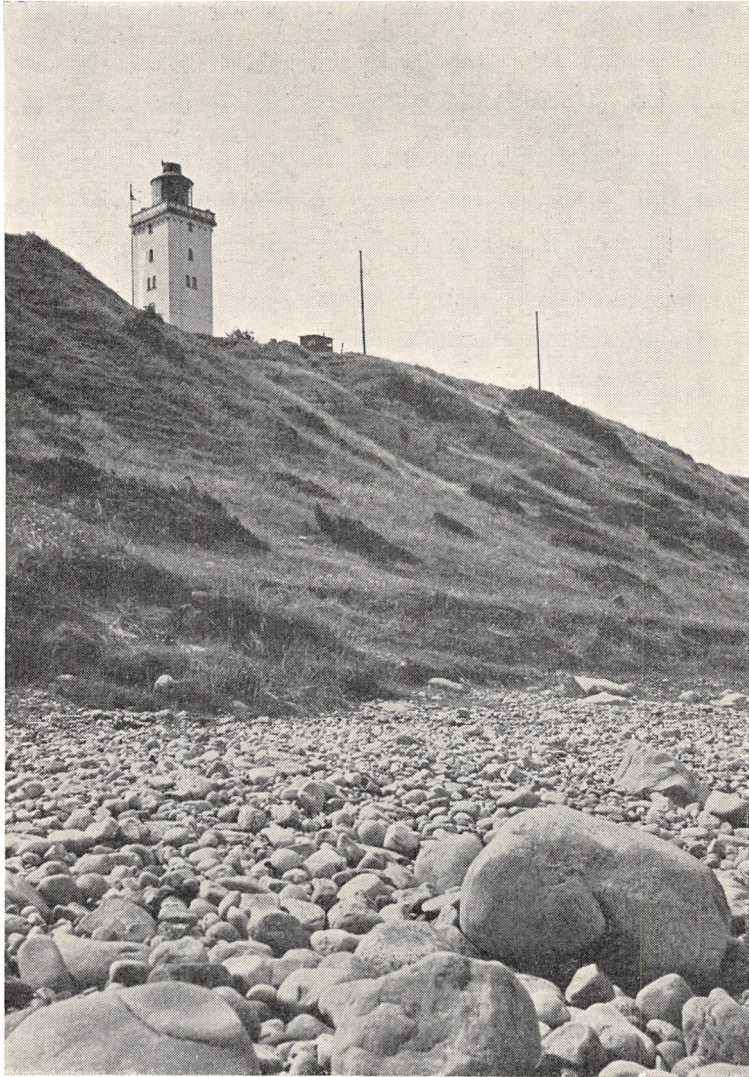
se fyrhaven; men nu får den nærmest lov at passe sig selv og omdannes efterhånden til et naturkrat. Heldigvis er nu hele arealet fredet, så den udenom opvoksende sommerbebyggelse ikke kan trænge ind på dette sted, der er et af Nordsjællands smukkeste.

Carl Plougs vers på Fabers grav²⁾ vidner om, at Faber nåede at se frugten af sit pionerarbejde: en skyggefuld lund. — I vore dage³⁾ findes følgende træer og buske i krattet⁴⁾: Alm. hvidtjørn og skovhvidtjørn, alm. hassel, fuglekirsebærtræ, benved, bøg, kaprifolium, slåen, vild-

²⁾ Nakkehoved i litteraturen, se bl. a. C. M. Rosenberg: Øresundskysten i dansk digtning II (»Fra d. gl. Gilleleje« 1953).

³⁾ Optællingen har jeg foretaget 1930-32.

⁴⁾ Bondens stubbe er medregnet.

Nakkehoved klint med lave enebær-bevoksninger.

æble, bævreasp, stilkeg, dunet ribs, alm. ribs, blågrøn rose, alm. hyld, krybbpil, endnu en pileart og alm. røn.

I skovbunden vokser: vellugtende gulaks, løvefod, alm. agermåne, trenervet sandvåner, alm. røllike, nyserøllike, vild løg, grå bynke, desmerurt, vild kørvel, hvid anemone, alm. knopurt, liden klokke, smalbladet klokkeblomst, finger-lærkespore, femhannet hønsetarm, hundegræs, vild gulerod, glatbladet dueurt, kæmpesvingel, rød svingel, fåresvingel, alm. jordbær, vorterod, febernellikerod, stinkende storkenæb, blød storkenæb, alm. guldstjerne, burre-snerre, prikbladet perikum, bjørneklo, blåhat, høstborst, haremad, rød tvetand, dag-pragtstjerne, majblomst, rank forglemmigej, korsknap, skovsyre, storkonval, hulkravet kodriver, tormentil, eng-rapgræs, hindbær, hasselbladet brombær, bidende ranunkel, alm. syre, skov-galtetand, St. Hans-urt, alm. gyldenris, djævelsbid, alm. fuglegræs, alm. brandbæger, tvebo-nælde, mælkebøtte, viol, musevikke og vedbend-ærenpris.⁵⁾

Livsformprocenten for disse 77 træer, buske og skovbundsarter, der alle tilhører vor floras blomsterplanter, ser således ud:

⁵⁾ De latinske navne er i ovenstående rækkefølge: *Crataegus oxyacantha* (M), *C. calycina* (M), *corylus avellana* (M), *cerasus avium* (MM), *euonymus europæus* (M), *fagus silvatica* (MM), *lonicera periclymenum* (M), *prunus spinosa* (M), *pirus malus* (M), *populus tremula* (MM), *quercus robur* (MM), *ribes pubescens* (N), *ribes rubrum* var. *silvestre* (N), *rosa glauca* (N), *sambucus nigra* (M), *salix repens* (N), s. sp. (M), *sorbus aucuparia* (M). Og småplanterne i skovbunden: *anthoxanthum odoratum* (H), *alchimilla pubescens* (H), *agrimonia eupatoria* (H), *arenaria trinervia* (H?), *achillea millefolium* (H), *a. ptarmica* (H), *allium oleraceum* (G), *artemisia vulg.* (H), *adoxa moschatellina* (H), *anthriscus silvester* (H), *anemone nemorosa* (G), *centaurea jacea* (H), *campanula rotundifolia* (H), *c. persicifolia* (H), *corydallis pumila* (G), *cerastium semidecandrum* (Th), *dactylis glomerata* (H), *daucus carota* (H), *epilobium mon-*

SPEKTRUM

Antal arter				Livsformprocenten			
F	H	G	Th	F	H	G	Th
18	42	7	10	23,4	54,5	9,1	13,0

Ved livsformen forstås den måde, hvorpå planterne klarer sig i den ugunstige årstid, med andre ord: hvordan deres overvintrende knopper bevares. Træer og buske har knopperne på grene (N: 0,25-2,00 m over jorden, M: er 2-8 m høje træer, MM: de højeste træer); buskene N og træerne (M og MM) kaldes tilsammen F, d. v. s. fanerofyter, i spektret. Hemikryptofyterne (H) er urter med knopperne i jordskorpen; geofyterne (G) har knopperne i jorden. Therofyterne (Th) er enårsplanter, som kun overvintrer ved de afkastede frø, eller hvis frø allerede spirer samme efterår.

If. ovennævnte spektrum, omfattende planterne i Bondens stubbe og Fabers have, er træer og buske (F) langtfra dominerende i artstal (18); men det er arterne med knop-

tanum (H), *festuca gigantea* (H), *f. rubra* (H), *f. ovina* (H), *fragaria vesca* (H), *ficaria verna* (H), *geum urbanum* (H), *geranium robertianum* (Th), *g. molle* (Th), *gagea lutea* (G), *galium aparine* (Th), *hypericum perforatum* (H), *heracleum spondylium* (H), *knautia arvensis* (H), *leontodon autumnalis* (H), *lapsana communis* (Th), *lamium purpureum* (Th), *melandrium dioecum* (H), *majanthemum bifolium* (G), *myosotis micrantha* (Th), *nepeta glechoma* (H), *oxalis acetosella* (H), *polygonatum multiflorum* (G), *primula veris* (H), *potentilla erecta* (H), *poa pratensis* (G), *rubus ideaeus* (H), *r. corylifolius* (H), *ranunculus acer* (H), *rumex acetosa* (H), *stachys silvaticus* (H), *sedum telephium* (H), *solidago virga aurea* (H), *succisa pratensis* (H), *stellaria media* (Th), *senecio vulg.* (Th), *urtica dioeca* (H), *taraxacum vulg.* (H), *viola silvatica* (H), *vicia cracca* (H), *veronica hederifolia* (Th). — Endvidere af sporeplanter: *polypodium vulg.*, *dryopteris filix mas*, svampe, lav (ex. grenlav) m. m.

perne i jordskorpen (H), hvoraf der ialt er 42, d. v. s. 54,5 pct. Af arter med de overvintrende knopper på stængler nede i jorden (G) er der 7, d. v. s. 9,1 pct., og af enårige arter 10, d. v. s. 13 pct. Altså: jordbunds- og klimaforholdene i disse småkrat er bedst egnet for hemikryptofyter. — For hele landets flora er hemikryptofytprocenten 65,0.

Foruden de nævnte planter findes i Fabers have følgende arter, som ikke er medregnet i spektret: *Prunus mahaleb* (Weichsel), *Linaria cymbalaria* (håndlappet torskemund) på et stengærde, *Fraxinus (excelsior?)* (ask), *Alnus rugosa* (rynkete el), *Ulmus glabra* (storbladet elm), *U. campestris* og var. *suberosa* (småbladet elm), *Caragana arborescens*, *Acer campestre campestre* (navr), *A. pseudoplatanus* (ær), *A. platanoides* (tandbladet løn), *Aesculus hippocastanum* (hestekastanie), *Ornithogalum umbellatum* (kostblomstret fuglemælk), *Populus nigra* (sort poppel), *P. alba* (sølvpoppel), *Symphoricarpos racemosus* (snebær), *Quercus sessiliflora* (vinteræg), *Sorbus suecica* (selje-røn); *Pinus* sp. (fyrrearter) og *Picea* sp. (granarter) tilhører nyere beplantninger i fyrterrænet uden for Fabers have. — Alle disse, væsentligst træer, må stort set være indplantede, og blandt dem findes vel efterkommere fra Fabers tid.

Saltvandsalger fra Gilleleje

I Dansk botanisk Tidsskrift bd. 52, 2. hæfte 1955 findes følgende marine-alger anført som tillæg til de fortegnelser, man i forvejen har over danske alger:

- 1) *Ulothrix flacca* fra Gilleleje havns østmole 31/5 1953. Og fra Liseleje mole *Ulothrix consociata* 19/5 1945.
- 2) *Gayella polyrrhiza* fra Gilleleje østmole 1/5 1953.
- 3) *Acrosiphonia spinescens* fra Gilleleje østmole 1/5 1953.
(Red.).

Aegagropila Sauteri (Nees), Gedebole. — Af denne ferskvandsalge er, formidlet ved postmester Rasmussen,

Gilleleje, nogle eksemplarer fra Sorø sø udsat i Gilbjerg-»søerne« i 1955. If. E. Rostrup: Vejledning i den danske Flora II 1925 kendes arten kun fra Sorø sø; men if. R. Fabricius, Gilleleje, findes den tillige i nordenden af Esrum sø.

H. C. Terslin: Gilleleje-egnens fugle. VII.

Numrene henviser til tidligere lister. NB. nr. 212-13 er nye arter fra vort interesseområde, som foruden den nærmeste omegn tillige omfatter arter, som indkommer med fiskere og strandjægere fra sydl. Kattegat og nordl. Øresund.

37. *Rallus arquaticus*. *Vandrikse*. 12. okt. 1954 blev 1 fundet død i Gilleleje.

69. *Scolopax rusticula*. *Skovsneppe*. 25. febr. 1952 blev 1 fundet død i Gilleleje, sagtens en overvintrende.

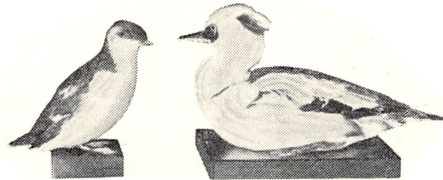
72. *Larus argentatus*. *Sølvmåge*. 1 blev skudt i Gilleleje 1. okt. 1947; den var ringet (D. 35864) af Naturh. museum, Göteborg, 25. juni 1947 i Billdal, Västergötland. — — 1 blev skudt 7. nov. 1952 v. Gilleleje; den var ringet (nr. 496121) af Zool. museum, København, 14. juni 1952 på Hesselø.

98. *Buteo buteo*. *Musvåge*. Ses trækkende enkeltvis om efteråret (sept. — hen i nov.); især ses store træk om formiddagene i klart vejr; de flyver i retning NØ-SV over Gilleleje.

104. *Astur gentilis*. *Hønsehøg*. 1 blev skudt i Smidstrup 9. nov. 1954, da den ville tage en høne.

110. *Aegolius funereus*. *Perleugle*. 1 eksemplar af denne lille ugle blev skudt 2. nov. 1947 ved kanalen i Snevret skov. Uglen irriteredes af nogle skader; jægeren skød efter disse for at få en til sin ilderfælde; uglen, der fløj op af busken, blev skudt, da den blev antaget for en høg.

121. *Alcedo atthis ispida*. *Isfugl*. Denne smukke fugl træffes næsten hver vinter ved Søborg kanal fra Søborggård til udløbet i Gilleleje havn, og også ved havnens møler. 20. dec. 1947 var en høg efter isfuglen; denne skreg i angst og reddede livet; begivenheden foregik ved kanalen i Gilleleje. 15. jan. 1948 så man en flere gange sammesteds.

Søkonøge,
hun, 3. jan. 1944.

Lille Skallesluger,
han, 20. Marts 1947.

Storskråpe,
hun, jun., dec. 1953.

26. jan. var der 2, og 15. febr. 2 ved kanalen ved Søborggård. Den sidste iagttagelse fra denne vinter er fra 19. febr., da 1 blev set ved kanalen i Gilleleje.

128. *Dryocopus martius*. *Sortspætte*. Om denne let kendelige store spætte har vi tidligere haft flere indberetninger, især fra skovegnene øst for Gilleleje. Af og til har vi også modtaget meldinger om den fra Nakkehoved plantage; således er 1 set der i efteråret (sept. ?) 1950. 25. marts 1949 iagttog kom.lærer O. Hildinge 1 i et træ på skrænten ved Odinshøj, og samme år indleverede han spåner (bøg) afhakket af sortspætte ved Skåningedam (Hellebæk).

131. *Nucifraga caryocatactes*. *Nøddekrige*. 13. dec. 1954 blev 1 skudt ved en mose i Fjellenstrup. Nov. s. å. er arten set enkeltvis og i flokke på 5-6 stk. i Gilleleje. Jan. 1955 blev 1 set flere gange i Munkerup. I de sidste par år er en enkelt set smst. om foråret.

139. *Lanius excubitor*. *Stor tornskade*. En dag først i jan. 1952 blev 1 set i Munkerup (Jørgen Petersen).

141. *Bombycilla garrulus*. *Silkehale*. Vinteren 1947-48. I sidste halvdel af dec. så man arten i Gilleleje og nærmeste omegn enkeltvis eller i flokke på 5-20 stk.; i jan. 5-ca. 30 stk. 23. dec. 1 på fuglebræt sammen med småfugle. 17. jan. opholdt 3 sig i Nellerupgårds stald, hvor de åd roer; køerne jog efter dem. 18. jan. åd en af sæd, som var udlagt til tamme duer, som jog den bort. Enkelte er set i febr. og indtil o. 5. marts 1948.

152. *Certhia familiaris*. *Træløber*. 1 han blev fundet død i en hønsegård i Sommerlyst ved Gilleleje 7. marts 1951.

153. *Cinclus cinclus cinclus*. *Vandstær*. 1 blev set 23. nov. 1952 i Hestehave ved Søborg kanal, hvor den fløj frem og tilbage over vandløbet.

177. *Turdus musicus*. *Vindrossel*. 14. okt. 1954 blev 1 fundet død, Gilleleje.

180. *Turdus pilaris*. *Sjægger*. 26. okt. 1952: 1 fundet død v. Glædesdal i Firhøj. 28. apr. 1954: 1 fundet død, Gilleleje.

195. *Fringilla montifringilla*. *Kvækerfinke*. 30. jan. 1951 iagttoges en større flok om formiddagen flyve over Gilleleje i retning V.-Ø. 13. okt. 1952: 1 flok i Søborg, en dræbtes ved at flyve mod elektr. ledningsnet. Kort efter nytår 1955 blev flere set i Munkerup.

202. *Pyrrhula pyrrhula*. *Dompap* vinteren 1947-48. Den er her hver vinter i større eller mindre antal. Nævnte vinter er den set fra sidst i nov. til først i marts; optræder enkeltvis, parvis eller i flokke på indtil ca. 15 stk. Disse smukke fugle lever, så vidt man kan skønne, et smukt familie- og kammeratliv. 17. jan. 1948 opholdt en han og en

hun sig i et udhus, hvortil døren stod åben; da hunnen var fløjet ud, kaldte den på hannen, men den stakkel haltede og var også såret i vingen; desværre efterstræbes de iøjnefaldende fugle af smådrengene med slangebøsser.

212. *Puffinus gravis*. *Storskråpe*. Se Naturh. medd. Gilleleje museum nr. 17 1954. — Foto side 31.

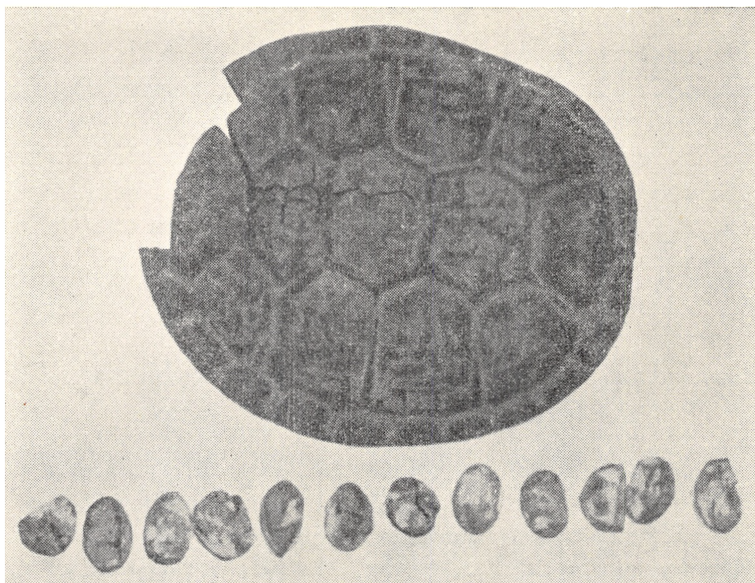
213. *Turtur orientalis*. *Orientalisk turteldue*. Arten er hjemmehørende i Østasien og er sjældent truffet i Danmark. Den fuglekyndige konservator Ib Petersen, der tidligere har meddelt os beretninger om fugle, har 7. juli 1954 set en turteldue, som var betydeligt mørkere blå og brun end den almindelige turteldue og større; han er ikke i tvivl om, at det var den orientalske art. Han så den ved Nellerup i Gilleleje.

Den europæiske sumpskildpadde, *emys orbicularis* L, i Gilleleje museum (se kortet side 37)

Fra tørvegravningen under den sidste krig findes 9 af denne art i museet. — Arten har levet i Danmark fra fastlandstiden, da den indvandrede hertil fra Tyskland tillige med andre dyr, d. v. s. 7-6000 år før vor tidsregning, og indtil jernalderens begyndelse ca. 400 år f. Kr., i begyndelsen af den subatlantiske tid, da klimaet forværredes, fik oceanpræg med kølige, fugtige somre, som var ugunstige for skildpaddens æglægning, — mens klimaet i de forløbne ca. 6000 år havde været gunstigt for den.

I danske museer findes 267 af disse forhistoriske skildpadder, hvoraf ca. halvdelen er indkommet under sidste krigs tørvegravning. De fleste er fra Nord- og Vestsjælland, hvilket måske skyldes, at dyrene der har fundet ideelle ynglepladser: delvis tilgroede moser og løs jord, som har lettet dem nedgravningen af æggene, — mens der er få fund fra Lolland-Falsters fede faste jord. At der er

så få fund fra Fyn-Jylland forekommer mærkeligt, men kan skyldes ugunstige klima- og terrænforhold. Eller skyldes de relativt mange fund fra Sjælland større agtpågivenhed under tørvegravningen! (agitationen om at se sig godt for har måske været større her end andetsteds i landet).

Sumpskildpadde med æg. Mønke (nr. N. 208).

Måske har tørvegraverne på Sjælland også haft lettere ved at aflevere mosefund til museerne.

I geologisk-botanisk henseende har man inddelt tiden fra isens afsmeltning (og dermed plantevækstens indvandring) og nedefter i de såkaldte pollonzoner. — Sumpskildpadden synes indvandret i zone V i fastlandstiden, dengang Østersøen var sø; skovfyr var det dominerende skovtræ, og andre dyr indvandrede som bl. a. kronhjort, rådyr, landbjørn og vildsvin. Stenalderbefolkningen herude levede da i den såkaldte maglemosekultur. Fra denne

Sjællandske fund af sumpskildpadde.

Billederne hentet fra »Danmarks geolog. Undersøgelse« II. 78.

Zone V-VI.

23-25 i Gill. Mus.

6: Skuldelev. 10: St. Havelse.
11: Hillerød. 12: Birkerød.

Zone VII.

59-60 i Gill. Mus.

58: Ramløse. 57: Helsingø. 52: Nivaa.
53-56: Hillerødegnen.
49: Slangerup. 51: Vedbæk. 37: Ladaager.

Zone VIII.

76-77 i Gill. Mus.

75: Hillerød. 63: Haagerup.

zone er i Danmark bevaret 22 skildpadder (19 fra Sjælland); men ingen er indbragt til Gilleleje museum. — Fra zone VI findes 12, hvoraf de 10 fra Sjælland. Denne periode er tiden mellem ca. 6-5000 f. Kr. I museet har vi et eksemplar fra 1941 (nr. N 208 i Gilleleje museum); det er fra en mose i Mønge, Valby sogn, Nordsjælland; rygskjoldet er 19 cm langt¹⁾; 12 æg er bevaret fra dette fund.

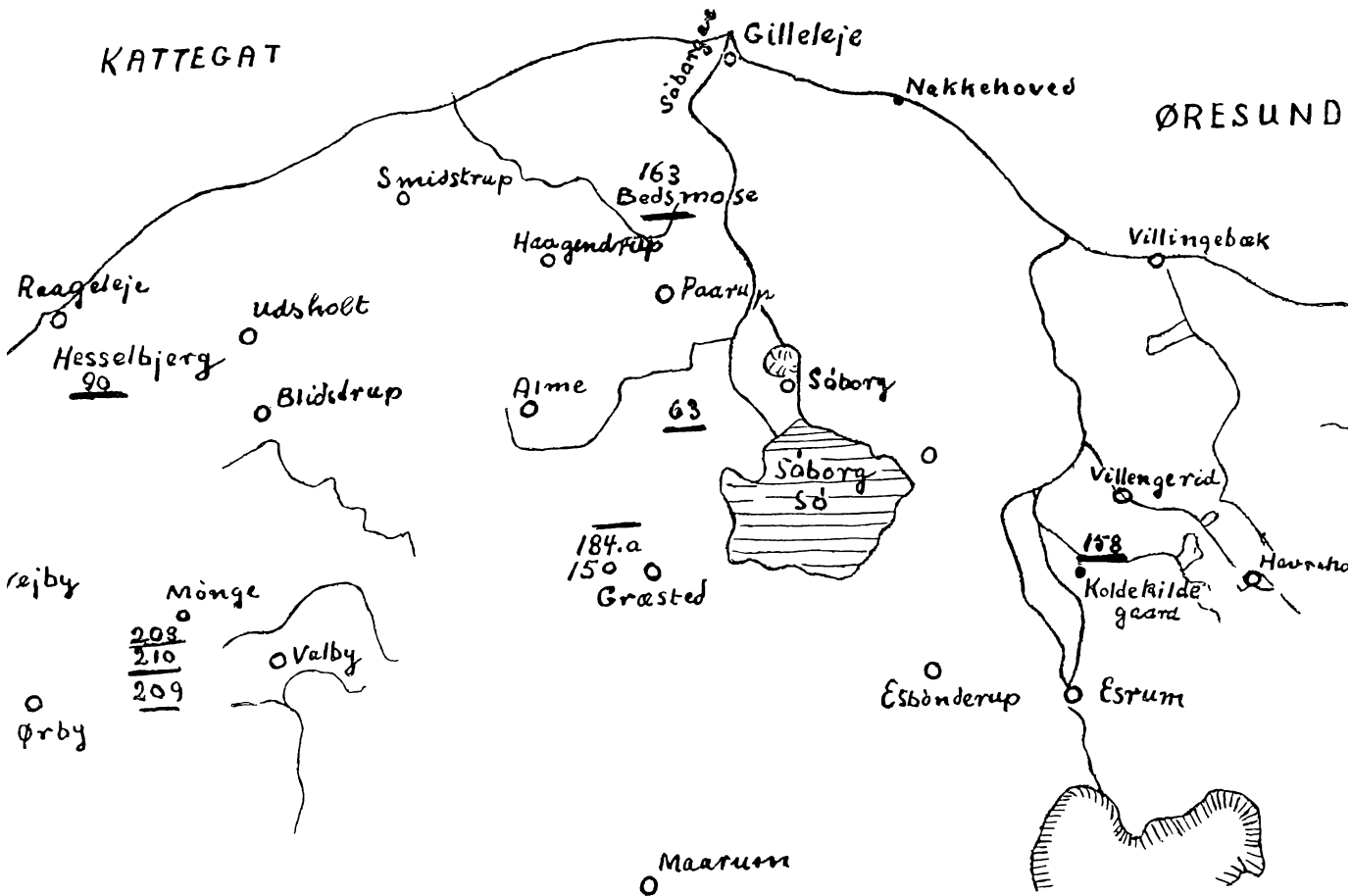
Fra samme mose (1944) 1 ekspl. (nr. N 210); længden er ca. 18 cm. Og fra Bedsmosen ved Gilleleje 1943²⁾ 1 ekspl. (nr. N 163); bugskjoldets længde 18,3 cm (når rygskjoldet, som i dette tilfælde, er defekt, beregner man dets omtrentlige længde ved at lægge 5 mm til bugskjoldslængden). — Fra zone VII, da arten måske har haft sin kulmination, er bevaret 58 stk. fra Danmark, deraf 45 fra Sjælland (se kortet). I Gilleleje museum findes 1 fra Hesselbjerg ved Rågeleje 1942 (nr. N 90); længden 15,8 cm. Og 1 fra Koldekildegårds mose i Esrumådal ved Snevret skov 1943³⁾ (nr. N 158); bugskjoldet 19 cm. Endelig 1 fra Kaglebjerggårds mose i Græsted sogn 1943⁴⁾ (nr. N 184 a); bugskjoldet ca. 16,5 cm. Disse dyr har levet i tiden mellem ca. 5000 og 2500 f. Kr., da fastlandstiden ophører og den dybe landsenkning sker, og Østersøen bliver indhav, bæltet og sunde dannes; det er egeblandingsskovens tid; urokse og elsdyr er ved at blive sjældne; den konservative del af befolkningen lever i ældre stenalders ertebøllekultur, men formentlig indvandrede stammer lever i den mere forfinede yngre stenalderkultur og er landmænd (dyrker hvede og byg

¹⁾ Rygskjoldets længde for de forhistoriske skildpadder varierer mellem c. 11,5 og 23,5 cm; for de flestes vedkommende er længden mellem 15,5 og 19,5 cm.

²⁾ Datering og mål er fra Danmarks Geol. Undersøgelse II Rk. Nr. 78, 1951, hvor M. Degerbøl og H. Krog behandler Danmarks forhistoriske skildpadder, og hvori Gilleleje museums eksemplarer er omhandlet. Årstallet er her fejlagtigt opgivet til 1946.

³⁾ Ikke 1946.

⁴⁾ Ikke 1946.

Sumpskildpadder i Gilleleje museum. Numrene angiver findstederne.

og har husdyr: okse, får, svin). — Fra zone VIII findes 33 sumpskildpadder i museerne, deraf 26 fra Sjælland. Det er tiden mellem ca. 2500 og 400 f. Kr. Herfra er få nord-sjællandske fund: 1 fra Maglemose (Kaglebjerg mose) ved Græsted 1943⁵⁾ (nr. N 150); længden 16,4 cm; kraniet er bevaret, hvad kun er tilfældet med 8 danske fund. Og 1 fra Alme mose ved Græsted 1942 (nr. N 63 I); længde ca. 17,5 cm. Dette fund er skildret af Alfr. Andersen i Fra d. gl. Gilleleje 1943. Klimaet i denne periode var det varmeste, idet gennemsnitstemperaturen for juli var ca. 18° (i vor tid 16°) mod 14-17° i de foregående perioder (zone V-VII). Egen var dominerende, men birk, el og hassel almindelige; da klimaet siden i samme periode bliver tørre, er egen i tilbagegang. Ertebøllekulturen forsvinder for yngre stenalderkulturen, som efter ca. 1500 f. Kr. gradvis afløses af bronzealderkulturen, der varer til ca. 400 f. Kr. Eg er nu atter blevet dominerende. Urokse og elsdyr er ved at uddø. Folket dyrker havre, hvede, byg, hirse, ært, bønne m. m. og har af husdyr tillige hesten. Med denne periode uddør sumpskildpadden, nemlig i overgangen til zone IX, da den omtalte klimaforværring indtræffer ved jernalderens begyndelse. Forøvrigt mener man, at sumpskildpadden har været almindelig i Danmark i alle de perioder, hvori den har levet her.⁶⁾ I vore dage lever den i Syd- og Østeuropa og Vestasien. Nordgrænsen for dens yngleområde går gennem Midtfrankrig-Norditalien til Ungarn — derfra til vest for Berlin og mod øst til Stettin-Königsberg og derfra østover til Saratov ved Volga.

H. C. Terslin.

⁵⁾ Ikke 1946.

⁶⁾ Af de ca. 186 bevarede ekspl. fra Sjælland kan de ca. 85 ikke dateres, blandt disse 1 fra Mönge (Gill. mus. nr. N 209) 1944; det er 18 cm langt.

H. C. Terslin: Fiskertro på begge sider af Øresund.

Sildefiskeriet var det betydeligste fiskeri. Af det afhang ens økonomi. Det var en næringsvej og var grundlag for fiskerlejernes opståen. Slog sildefisket fejl, blev der smalhans. Og det kunne slå fejl for en og anden fisker selv i et godt sildefiske. I vore dage har man midler til at finde frem til sildestimerne, men ikke så i gammel tid. Når derfor N. N. lå og fiskede ved siden af P. P. og ingen sild fik, mens P. P. fik fyldte næringer, og det så skete gang på gang, var det ikke alene mærkværdigt, men uhyggeligt! Det måtte skyldes, at overnaturlige magter stod en imod eller at en uven eller en person, som var i stand til rent ud sagt at hekse, hindrede ens fiskeri. Det er nemlig sandt, hvad Drachmann siger: Hver by har sin heks og hvert sogn sine trolde.

Troldene, skal vi her sige: havfolket, ser ud til at have spillet større rolle i fiskeriet på de skånske lejer end de nordsjællandske. Men fælles for alle lejerne var heksetroen. Heksene var jo især gamle kvinder. Blandt disse har der været galsindede kællinger, men også indesluttede, ringeagtede morliller. Begge tilhørte en kategori af Eva'erne, som var ildesete. Og slår fiskeriet fejl, og der faktisk (altså i hin tid!) findes hekse, må disse bære skylden; thi skylden må jo ligge et sted! Når så disse kvinder ret ligervis som alle andre kvinder er nysgerrige — lad os hellere sige medinteresserede i naboens fiskeredskaber — og de så bliver grebet i at beføle disse eller bare be-kigge dem, så er de leveret, om fisket går galt! Men heldigvis kendte man midler — godt prøvede og nedarvede fra fædrene — til at neddæmpe heksekunsterne! Men naturligtvis var langt fra alle, måske endda de færreste, over-

troiske, vidskeplige, som det hedder på svensk, men fandt, at der måtte ligge en naturlig forklaring på livets mærkelige foreteelser, og rystede på hovedet overfor overtroen.

Hermed fremlægges noget materiale, som er et forsøg på at sammenligne de skånske og nordsjællandske øresundsfiskeres overtro. Den svensk-danske fiskerikongres på Gilleleje 1948 er anledningen til indsamlingen, idet der blev slået til lyd for et fællesarbejde over øresundslejerens historie og kultur og derunder folketro. Materialet, som jeg i reglen ikke har kommenteret, er fra Gilleleje og har tidligere været publiceret i Fra det gamle Gilleleje (1934, 38, 47), hvorfor det ikke her omtales indgående; og fra Aalsgaarde (indsamlet af Otto Hildinge til årgang 1951). Fra den øvrige øresundskyst er medtaget materiale meddelt til Dansk Folkemindesamling (D. F. S.) af H. C. Rosted fra Sletten og Rungsted.*) Fra skånelejerne findes en mængde udmærket stof. Jeg takker Lunds Universitets Folkemindearkiv, som har været venlig at udlåne mig arkivstof fra Lomma, Vikhög, Barsebäck og Råå fiskerlejer.**). Fra Kullens fiskerlejer: Höganäs, Lerberget, Lerhamn, Nyhamn, Mölle og Arild***) er der et udmærket materiale, som for størstedelen er indsamlet af rektor Olof S. Eriksson, Höganäs, og publiceret i Fra det gamle Gilleleje 1940, »Kullabygd« 1936 og 1942. Endvidere er benyttet fru Klara Wijkanders opsats om overtro på Kullen (Kullabygd 1951), Cilla Bancks dagbok (smst. 1941) og Anna Christensson: Från det gamla Lerhamn (smst.). Endelig henvises til L. G. Sjöstedt: Barsebäcks fiskläge 1951. —

*) D. F. S. 23, Fiskertro.

**) Følgende arkivmateriale fra Lunds Univ.s Folkminn. arkiv har været benyttet: Lomma: acc. nr. 2941, 4239, 4253 og 4258; Vikhög: acc. nr. 2940, 2947-48; Barsebäck: acc. nr. 2943, 4265 og 5265; Råå: acc. nr. 8430 og 8433.

***) Arildfiskerne må vel henregnes til øresundsfiskerne.

I. Fiskeri er ikke så ligetil. Båd og redskaber (garn og kroge) skal være i orden. Vind og sø spiller en væsentlig rolle. — — Dertil kom (og det er det, vi her skal tale om), at man i gammel tid måtte være forberedt på, at uforklarlige kræfter, personificerede i overnaturlige væsener, og onde menneskers eller uvenners heksekunster kunne skade ens person, båden og redskaberne eller tage fiskeheldet fra en. — Dette måtte imødegås, hvilket kunne ske gennem en række sikkerhedsforanstaltninger, af hvilke man har haft mange, der har været prøvede i generationer.

Følgende skal nævnes:

VENDE BÅDEN. — Inden sildefisket skulle båden gøres i orden, således tjæres. Når man vendte den, måtte man huske at vende den samme vej tilbage; thi hvis den vendtes en omgang rundt, ville det gå den på samme måde i søen: den ville kæntre (Aalsgaarde).

MØNTER I BÅD. — Inden man satte masten, lagdes en mønt i mastesporet for bådeheld (Gilleleje, Vikhög). Man lagde undertiden også mønter andetsteds i båden; man finder nemlig gamle mønter, når gamle skibe ophugges (Höganäs, Viken).¹⁾

LÆGGE GARNENE UNDER JULEBORDET. — Garnene kunne sikres på forskellig måde mod uheld under fiskeri forårsaget af heksekunster og trolddom. Midlerne var mangfoldige. Og man begyndte i god tid. Den hellige juletid var virksom. Anders Nilsson i Barsebäck lagde sine fiskeredskaber under julebordet, hvor de skulle forblive julenat.

AGN. — Man måtte ikke sætte agn på første og sidste krog på linen, for ellers ville man ikke få fisk på de andre kroge. (Förslev, Bjäre hrd. Lunds Univ. Folkeminn. Arkiv, acc. nr. 6339).

HELLIGE LUNDSTEN. — Lundinge er sten, der bindes

¹⁾ Kullabygd 1942. — Man bandt også mønter i sildegarn for fiskeheld (Höganäs, Viken).

i næringerne; hvis man kunne finde egnede sten på kirkegården, var de særlig gode mod trolddom.²⁾ Det er også godt at spytte på stenene, når man stener garn eller næringer (Aalsgaarde). — Om forheksede lundinge se nedenfor.

UHELDIGE DAGE. — Selv om man var klar til at påbegynde fiskeriet, var man afhængig af dagene. Mandag er uheldig på Gilleleje, denne og fredag på Barsebäck og torsdag på Aalsgaarde. På Lerberget måtte man ikke sætte garn om søndagen, ellers ville man intet få resten af ugen; og på Arild måtte et nyt redskab ikke sættes første gang en søndag eller torsdag for ikke at miste det.³⁾ Men Bartolemæus' dag (24. august) var den værste af alle dage at starte sildefisket på.⁴⁾ (Lerhamn). — Man tog varsel af tamperdagene (»den vind, vi har Tamperdag, vil blive hovedvind de næste tre måneder«); Tyge Brahesdagene er uheldige; og der kan være personligt uheldige dage (13. okt. var uheldig for en, jeg kendte); og 2.-3. okt. skal man vogte sig for at være på havet. (Disse eksempler er fra Gilleleje).⁵⁾ Månenyet er varsel om vejret.⁶⁾

VENDE OM. — Havde man glemt noget på vej til bådene, måtte man ikke vende om for at hente det; ellers ville man få uheld med fiskeriet (Barsebäck). Og hvis man på vej til fiskepladsen opdagede at have glemt noget, vendte man nødigt om; om fornødent skoddede man båden tilbage (Aalsgaarde).

II. Vigtigst er det at stå sig godt med de overnaturlige magter, så de kan få lyst til at hjælpe en til held og advare en mod farer. Og så måtte man forøvrigt give sig Gud i vold.

²⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

³⁾ Kullabygd 1941. — ⁴⁾ ib. — ⁵⁾ 2.-3. okt. 1852 skete halsnæskatastrofen (Fra det gamle Gilleleje 1952). ⁶⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

SØVÆSNERNE. — I havet fandtes magter, hvis hjælp man var afhængig af, og som man ikke måtte fortørne af frygt for deres hævn. Der var havfruer, sjöjungfruen og sjörået. — Anders Nilssons far stod en dag forinden sildefisket op særlig tidlig og helst en torsdag og lagde en sølvknap på en sten i landingen; det var et offer til søjomfruen; han bad samtidig en bøn om fiskelykke og hjælp mod uheld. Man kunne klare sig med at ofre en kobbermønt, og han, der var fattig, nøjedes vist i reglen med et »rundstykke«, d. v. s. den mindste mønt (Barsebäck).

På Arild og Lerhamn kendte man havfruer; man ofrede brød til dem, for at de skulle være velvillige over for badende børn, ikke gøre disse fortræd. Brødet blev lagt på en sten. — — Havfruen kunne i storm prøve at kæntre både (Arild). Og man så hende sidde på vandet (Lerberget).⁷⁾

Hvis man fortørnede disse magter, kunne det gå galt, hvorom følgende beretter: Det finns en fiskare i Lomma, som heter Nilsson. Ja, det är väl en 40 år sedan, det hände. Han var mycket duktig att svära (bande), och svär det gör han förresten än. Och han var inte rädd för någonting. Men nu ska jag berätta, hur det gick till, att han förlorade (mistede) alla sina fiskedon (redskaber) Han och en kamrat var ute och fiskade på höjden av Malmö. Det var ingen vidare vind, och de lade läns. Da såg de ett par armar (arme), som sträcktes upp ur vattnet och lades på styrbords reling, och hela båten tyngdes ned och började ta in vatten. Nilsson, som var en modig karl, tog rorkulden (rorpinden) och ville slå till; men hans kamrat sade (sagde), att det var något övernaturligt, och det skulle han låta bli (lade være) — det var vel sjörået. Men Nilsson frågade inte efter (tog sig ikke af), vad han sade, utan (men) slog till händerna, som släppte sitt tag. Den natten var det ju (jo) svag vind; men Nilsson

⁷⁾ Kullabygd 1941 og 1951.

förlorade (mistede) (alligevel) alle näringar och fiskedon. Och efter den natten blev han »läsare« (hellig) och svor inte på länge (i lang tid). Men nu har han nya nåringer och svär (bander) lika bra. Han är visst 84 år gammal. (Berettet af Jonas Pettersson, født 1865 i Vikhög).

Også på anden måde kunne man skade havvæsnerne; hvis man uagtsomt hældte varmt vand i søen, ville man skolde søjomfruen. (Barsebäck; meddeleren, der er født på Barsebäck 1866, har dog aldrig selv set søjomfruen).⁸⁾

SILDEMESSER. — På Lerhamn havde man den smukke skik ved sildetidens begyndelse at fejre Sillamässa (silde-messe). Byfogden sendte bud fra hus til hus: »Nu är prästen kommen!« Så samledes alle i byen ved havnen eller i byfogdens hus. Gudstjenesten formede sig som en bøn for fiskeheld og om Guds beskærmelse af dem, der skulle på søen.⁹⁾

AFGANG TIL FISKEPLADSEN. — Når man var klar til afgang, kastede skipperen fortøjningen, idet han udbrød: Nu i Jesu navn! (Gilleleje).

Kan hænde, en havde meldt afbud og sendt en stedfortræder. Således var en fisker blevet advaret, da han ved nattetid passerede broen. En stemme lød: Gå hjem, du gamle mand! Han tog ikke ud. Båden forliste.¹⁰⁾

⁸⁾ H. Fernholm diskuterer de nævnte o. lign. væsner i hav og sø, og hvad og hvornår man ofrede til dem. (Medd. fra Lunds Univ. Folkminn. Arkiv 1943).

Det ser ud til, at selv nisserne, med hvem man derhjemme kunne have det hyggeligt, spillede en vis rolle om bord i bådene; de kunne hjælpe til held i sildefisket, og de kunne advare mod opstående uvejr. I en hornbækbåd så man nisserne vrimle op; det var et varsel, og man skyndte sig til land; en orkan opstod, hvori en mængde skibe gik under. (Fra det gamle Gilleleje 1934). Når man betænker, at bådene kun var ca. 20 fod lange og åbne (udækkede), skulle man ikke synes, nisserne kunne finde smuthuller. Beretningen leder tanken hen på rotternes flugt fra en plimsoller.

⁹⁾ Kullabygd 1941.

¹⁰⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

PÅ FISKEPLADSEN. — Ankomsten til fiskepladsen skulle garnene sættes. På Vikhög kastede man forinden en kobbermønt i vandet og spurgte søen, om man kunne købe fisk af den. Så sattes garnene, idet man udbrød: Nu begynder vi i Jesu navn. Men en hädare (gudsfor nægter) sagde i et sådant tilfælde: Inged Jösan'e här, men ut me djävlane! Han har åbenbart troet mere på djævlene end på Jesus. (Vikhög; medd. er født 1865).

Troen på at kunne købe fisk af søen kan suppleres med følgende: Fik man en særlig stor fisk, f. eks. torsk, skar man hovedet af den og kastede det i vandet, idet man sagde: Giv os nu hele fisk i stedet! Eller man rensede den første fisk, man fik, og kastede indvoldene i vandet (Barsebäck).

Beslægtet med ønsket om hele fisk er måske formaningen om ikke at brække silderaden (ryggen), når man spiser sild (Ev. Tang Kristensen: Danske Sagn). På Gottland må man ikke udtage benene af strømming (østersøsilde). Iflg. Fernholm ligger måske den forestilling til grund herfor, at fiskeben kan gøres levende. — Fiskeriaffald fra bådene ender jo i stranden og også fra fiskerlejerne.

III. Uden egen skyld kunne man ledes i uheld, ligesom man uden egen medvirken kunne komme ud for held. Herpå kan nævnes nogle eksempler:

HELDIGT ELLER UHELDIGT MØDE. — Et af de største problemer, man kunne komme ud for på vej til stranden, var, hvem man ville møde. — På Gilleleje var der i almindelighed uheld ved at møde en gammel kone, især visse koner; men visse trivelige, vist også gemytlige koner var der dog held ved. Der kunne også være uheld ved visse mænd.¹¹⁾

De gamle koners nærværelse var tegn på, at djævelen var på færde (Lomma). Undertiden navngives sådanne koner, der klæbede uheld ved (Vikhög). Man kunne lige så

¹¹⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

godt gå hjem, for man ville kun få uheld i fiskeriet den dag, sådan lyder beretningen fra de forskellige fiskerlejer. Ikke desmindre meldes om heldigt fiskeri trods mødet med en gammel kælling, der plejede at bringe uheld! (Lomma). Mødte man en uven, ville man få iturevne garn. Ja, endog hyggelige og skikkelige personer kunne bringe en uheld; det var, fordi de »havde en ond fod«; mødte man en sådan, vendte man ham derfor ryggen. Men hensynsfulde gamle koner skyndte sig i hus for ikke at udsætte fiskeren for uheld (Barsebäck), Mor Frøjd på Lerberget var man dog ikke bange for at møde: Kom bare, for jeg har held, sagde hun.¹²⁾ En anden lerbergkone var der imidlertid uheld ved: Engang fik en höganäsbåd hele 3 gange møggarn (tang) i stedet for sild; de havde nemlig mødt hende 3 gange.¹³⁾

Var man på vej til stranden for at stene garn, kunne mødet med en person, der var uheld ved, bevirke, at man fik sønderrevne garn (Arild). Naturligvis var man heller ikke glad for husbesøg af en sådan person, f. eks. hvis man var i færd med at agne kroge (Höganäs).¹⁴⁾

Dårligt møde kunne dog have sine gode sider; man kunne jo søge hus, mens hun passerede; og lå kroen i nærheden, var det jo held i uheld! (Sletten).¹⁵⁾

En beretning fra Råå: »— jag minns en gång, att vi skulle ut och segla med Johan Jönsson, som nu är död för många, många år sedan. När vi kom ned till båten, var gubben inte där; men efter en stund kom han lunkande (luntende) och sa: Ja, pojkar, vi behöver inte segla, för jag har mött den rälige (grimme, ækle) August! August var en person, som ansågs föra med sig otur (uheld). — Vi gav oss likväl i väg (på vej). Men si (se), när (da) vi kom

¹²⁾ Kullabygd 1936.

¹³⁾ Kullabygd 1942.

¹⁴⁾ ib.

¹⁵⁾ D. F. S. Fiskertro 23.

ut på sjön, så upptäckte (opdagede) vi, att vi glömt repändan (rebene), som vi sätter fast i båten, när vi lägger ut garn. Garnen ligger ju och driver i sjön, och när vi inte hade repet, kunde vi inte heller lägga ut garnen. — »Vad var det, jag sa'« grymtade gubben. »Vi hade aldrig behövt (skullet) ge oss i väg!« Deres glemsomhed fik stakkels August således skyld for! (Medd. 1941 af fisker Sørensen, født 1876).

En udvej ved dårligt møde var at gå hjem og stene garnene om; det var ganske vist tidrøvende (Lerhamn).¹⁶⁾

Man var særlig gunstigt stillet, om man traf en af de kloge koner, som man plejede at søge hjælp hos i forskellige anliggender. I et dårligt sildefiske kom en sådan i snak med en fisker på havnen. Hvor mange fisk vil du have? spurgte hun i samtalens løb. Å, en 20 ol! svarede han for sjov. Det skal du få! Den dag fik han præcis 20 ol. (Vikhög; meddelelsen fra 1930).

HESTESKO. — Hvis man på vej til bådene med garnene traf på en hestesko, ville den bringe lykke, hvis den lå i den rigtige retning (ellers uheld!) (Barsebäck). På Lomma lagde man den for lykke i forstævnen.¹⁷⁾

UHELD VED KOSTE. — Og traf man en flydende kost undervejs til fangstpladsen, gjaldt det om, at den ikke passerede garnene, før de var sat. Kosten blev derfor taget op, og når garnene var sat, blev den kastet langt forud. (Aalsgaarde). En sådan kost kunne hidrøre fra en anden mands garn (havde løsrevet sig fra knoben, som angav, hvor garnet var sat). Måske var man bange for koste, fordi heksene red på sådanne til Bloksbjerg.

IV. Tankeløshed, uagtsomhed fra egen eller andres side kunne volde uheld eller ulykke. Nogle eksempler skal nævnes:

¹⁶⁾ Kullabygd 1941.

¹⁷⁾ Meddelelsen født 1892.

TRÆDE PÅ GARN. — Hoppede en Hund over et stenet garn, der lå på jorden, slog man den fordærvet (Vikhög). Men hvis en kat lagde sig på garnet, betød det, at den kunne lugte, at der ville komme fisk i det (Aalsgaarde). Et menneske måtte ikke gå over garnet, ellers fik man uheld i fiskeriet;¹⁸⁾ der kunne dog rådes bod herpå, ved at han gik samme vej tilbage (Lerhamn og Aalsgaarde) og baglæns; man sikrede sig også ved at slå korstegn over næringen; men for at være helt sikker søgte man hjælp hos en klog kone. (Barsebäck). Faren ved at springe over garnet bestod i, at fødderne kunne krydse (danne korstegn). — En fisker på Höganäs blev drillet med, at nogen lagde et par pinde over kors på hans garn; så turde han ikke sætte dem i søen.¹⁹⁾ Han ville nemlig ikke få fisk, idet de ville svømme *over* garnet (Aalsgaarde). På Aalsgaarde måtte man ikke springe eller skræve over garnet, som lå på jorden, men gerne træde på det, når man gik over det.

ØNSKE HELD. — Vore sommergæster har ofte været så uforsigtige at ønske fiskeren held, når han er på vej med sine garn eller kroge (Gilleleje, Aalsgaarde). Han bliver rasende over det velmente ønske.²⁰⁾ Man må hellere spytte efter ham.

För det ska bli lycka med det, när de ska ut och fiska, så ska de vara nå'n, som ger dom en slant, när de går — — eller och så ska de va nå'n, som passar på och sparkar dom i stjärten, när de går åstad. (Meddeleren født i Karlskrona 1854).²¹⁾

FLØJTE OM BORD. — Under sejlads (især i blæsevejr) måtte man ikke fløjte, ellers ville man få storm. Eller endnu værre: fløjte fanden til sig (Barsebäck og Vikhög); og han vil tage fiskelykken fra en (Lomma). Bønder ville

¹⁸⁾ Meddelelsen er fra Lomma (der kendte man intet middel til at råde bod på gartrædning). — Se også D. F. S. 23, Fiskertro: Man kunne lige så gerne blive hjemme.

¹⁹⁾ Kullabygd 1942.

²⁰⁾ D. F. S. Fiskertro 23.

²¹⁾ Lunds Univ. folkeminn. Arkiv, acc. nr. 632.

man ikke have med, for de fløjter Fanden til (Vikhög); denne advarsel sigter vel til, at bønder fra omegnen deltog i fiskeri.

Om Fandens tilstedeværelse, også på søen, findes på Arild advarslen mod at kaste æggeskaller i søen med den motivering, at Fanden ikke havde bedre sted at gemme sig end i en æggeskal.²²⁾

Man måtte naturligvis heller ikke fløjte, når man lå for anker. (Lomma).

På Gilleleje må man hverken fløjte eller synge, når man stener garn, ellers vil man miste dem i søen. På Aalsgaarde måtte man tillige ikke spille, når man ordnede kroge og garn. Derimod måtte gillelejerne fløjte stilfærdigt og klappe på masten i stille vejr for at få vind i sejlene; det var jo før motorens indførsel i bådene.²³⁾ — Og på Aalsgaarde kradsede man med neglen på masten for at få vind.

Når man sejlede i hårdt vejr, slog man afværgende ud med hånden, når en stor bølge nærmede sig, for at vinden ikke skulle blive for hård. Midlet havde man lært om bord i større fartøjer. (Barsebäck).

ORD, DER IKKE MÅTTE SIGES. — Man måtte ikke nævne Djævelens navn (bande) på søen for ikke at få uheld (Barsebäck); man forskrev sig ellers til den onde (Lomma); det var især farligt at nævne den ondes navn i uroligt vejr, idet man risikerede orkan (Aalsgaarde).

Og der var visse andre ord, der ikke måtte siges ombord, således »præst« (Råå), og også andre ord, hvilke huskede *Carl Frithiof Carlsen* på Gilleleje ikke.

IKKE DISKUTERE UDBYTTET. — Når garnene var sat, måtte man ikke diskutere det eventuelle udbytte, heller ikke tale om muligheden af at miste garnene; ellers kunne man netop risikere dårlig fangst eller at miste redskaberne (Aalsgaarde).

²²⁾ Fra det gamle Gilleleje 1947.

²³⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

Og efter hjemkomsten med fisk måtte man ikke spørge fiskeren ud om udbyttet²⁴⁾ og navnlig ikke om fangststedets beliggenhed; thi hvis det er en god fiskeplads, ønsker fiskeren naturligvis ikke andre derhen. Højest kan han udtale sig svævende om pejlingen, f. eks.: Å, vi har været henne i Kirkemedet! men intet om, hvor i dette fiskemed' han har været.²⁵⁾

V. Der fandtes forskellige midler til at bekæmpe det onde, enten på forhånd, eller efter at man havde været ude for det:

SKYDE. — Et probat middel var krudt, ikke bare på grund af lugten, men også formedelst knaldet, der vel sagtens skulle skræmme onde overnaturlige væsener bort. På Gilleleje brændte man løst krudt over næringerne, inden de blev sat. I Lomma og Barsebäck skød man med løst krudt på næringerne, helst indendørs. Ferd. Andersen på Gilleleje skød over garnene, idet han sagde: Nu skal de (sildene) nok komme.²⁶⁾

På Vikhög skød man over garnene, efter at de var sat, for at få held.

På Lerberget og Höganäs skød man over garnene i båden; skuddet skulle gå fra agter- til forenden i båden.²⁷⁾ På Lerhamn foretoges ceremonien inden sildefiskets begyndelse. — At slige midler skulle anvendes hemmeligt, fremgår af, at én lerhamnfisker siger, at skydning ikke brugtes dér, mens en anden fra samme leje erklærer, at midlet har været brugt.²⁸⁾

Sikrest har det været, når der var sølv i ladningen, især arvesølv (Lerberget og Arild); det skulle nok fordrive hekseriet.²⁹⁾

²⁴⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934. Og Aalsgaard. —

²⁵⁾ Gillelejens fiskemed' se Fra det gamle Gilleleje 1949.

²⁶⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

²⁷⁾ Fra det gamle Gilleleje 1940 og Kullabygd 1942.

²⁸⁾ Fra det gamle Gilleleje 1940 og Kullabygd 1941.

²⁹⁾ Fra det gamle Gilleleje 1940 og 1947.

AT SIKRE GARN MED FYRTØJ. — Inden sildefisket måtte man værne sine fiskeredskaber, og var de kommet ud for uheld under fiskeriet, måtte de løses fra hekseriet eller trolddommen; eventuelt måtte der hentes råd hos den kloge kone eller mand. — Fyrstål og flint var et af midlerne. Det skulle anvendes indendørs; meddeleeren mener, at det kun har været kendt på Lerhamn og ikke på de nærmeste lejer: Mölle og Nyhamn.³⁰⁾ Men det kendes dog også andetsteds fra: På Arildsleje lagde konerne inden sildefiskets begyndelse næringerne i hob på gulvet, hvorefter de med fyrstål og flintesten »hugg eld öfver sin redskap« (if. Mor Cilla).³¹⁾

STÅL. — Stål blev anset som et meget virksomt middel. Man lagde på Gilleleje f. eks. en saks i garnene.³²⁾ Eller man stak en halv synål i flederne, i Rungsted dog kun i ørefleden.³³⁾ På Lomma fiskerleje kastede konen uden mandens vidende en nål eller et søm i nettet, eller hun spyttede i det.

BLY — Dette middel anvendtes også. Lars Olsen, der omhyggeligt iagttog alle forsigtighedsregler, støbte inden sildefisket bly over og under sine næringer (Barsebäck).

RØGE BÅD OG GARN. — Det var et meget anvendt middel. Førnævnte Lars Olsen tog sine forholdsregler en uge før sildefisket, helst en torsdag. Han tog alle sine redskaber ind i et rum og stængede godt, for virkningen er bedst, når sådant sker uset. Og så røgede han næringerne med røgelse, men så kraftigt, at osen trængte ud, og man knapt kunne gå forbi hans hus (Barsebäck). — Man røgede *under* garnene (Barsebäck), vel sagtens for at de skulle blive godt gennemrøgede og bedst muligt be-

³⁰⁾ Fra det gamle Gilleleje 1940.

³¹⁾ Kullabygd 1941.

³²⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

³³⁾ D. F. S. Fiskertro 23.

skyttede. — Asken skulle derpå kastes mod nord (Lerberget).³⁴⁾ Men ikke alle sikrede sig i tide. Og gik det så galt, måtte man i gang med røgningen. Hvor almindeligt midlet har været anvendt på Gilleleje, ved jeg ikke. Det kan se ud til, at gillelejerne har lært det af skåningerne. Røgningen kunne foregå ved, at man gik om i hele fartøjet med brændende røgelse på en kulsuffe. Men det kunne også foregå hemmeligt, og det var vist det rigtigste; men naturligvis trængte lugten op af lugerne, om de end sluttede nok så tæt. (Foretaget af fiskere fra Lerberget og Höganäs i en gillelejebåd)³⁵⁾

På Mölle klarede man sig med en tændt svovlstik, der førtes 3 gange over næringhoben.³⁶⁾ Og på Torekov stak man en tændt svovlstik 3 gange gennem en maske på næringen, for at ingen skulle troldet heldet fra den.³⁷⁾

STÆRKT LUGTENDE I GARN. — Man borede huller i flederne (flåd, flodholt) på garnene, puttede røgelse deri og satte prop for. Nu kunne ingen illasinnade förhäxa nätet (Vikhög). Eller man hængte småposer med dyvelsdræk i næringerne for at få fisk (Vikhög).³⁸⁾ Og man hængte småposer med kamfer i garnene; og for tossestreger(!) hældte en kone kamferdråber i nettene (Gilleleje).³⁹⁾

ØL OG BRÆNDEVIN. — På Gilleleje hældte man 3 stænk brændevin og derefter 3 stænk øl i garnene, inden de blev sat, hvorefter mandskabet også fik en slurk brændevin og øl.⁴⁰⁾ Måske er denne skik dog en reminiscens fra en tidligere offer-ritus.

³⁴⁾ Fra det gamle Gilleleje 1940.

³⁵⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

³⁶⁾ ib.

³⁷⁾ Lunds Univ. Folkminn. Ark. acc. nr. 454, 116.

³⁸⁾ Dyvelsdræk er en gummiharpiks, der udvindes af nogle skærmpflanter (ferrula-arter), der især vokser i Persien og Afghanistan og anvendes i medicinen, i hjemlandene som krydderi.

³⁹⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

⁴⁰⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

KØJEHALMEN BRÆNDES. — I et tilfælde mente en gillelejev fisker, der selv har fortalt mig det, at hans køjehalm var forhekset og derfor skyld i, at de ikke fik udbytte af sildefisket. Han brændte det bag molen, for at ingen skulle se det. Nu fik båden held.⁴¹⁾

VI. Til slut et par eksempler på, i hvilken form man kunne møde hekseriet, opdage ophavsmanden og få assistance af kloge koner:

AT STJÆLE FISKELYKKEN. — Man kunne skjult af mørket liste sig til at stjæle et par sild eller andet fra en anden mands båd og derved vende fiskelykken fra ham til sig (Vikhög, Barsebäck).⁴²⁾ Fra Vikhög lyder beretningen sådan (nedskrevet 1930): En natt för många år sedan låg (lå) jag i förhuset på min båt och sov. Då var det någon, som gick på däck. Jag vaknade, gick upp, och då stod där en karl, som just skulle hoppa i land. Ena handen höll (holdt) han om staget, och i den andra hade han två sillar, som han tagit från mig.

SKARN. — Fra Lomma har vi følgende meddelelse: En annan även (også) mycket egendommig sed (skik), som de gamla berättade, var, att man ej fick göra sitt behov (nød-tøft), förän man varit ute och satt garnen och sedan (derefter) kommer i land. — Kunne være et besværligt påbud! En mands skarn er jo en del af ham. Hans ondskab (og heksekunster) kan derfor klæbe sig til hans skarn. Formentlig er det dette forhold, der knytter sig til beretnin-

⁴¹⁾ Fra det gamle Gilleleje 1947.

⁴²⁾ »Tager man en genstand fra en anden mands båd og lægger i sin båd, får ens båd fiskeheld, mens den anden får uheld. Og tager man en fisk fra en anden mands garn og lægger i sit eget, får man meget held, men den anden ingenting.« (Vikhög). — Stjæler man en lundsten af en anden mands garn og binder i sit eget, får man fiskeheld (Skåret, et lille fiskerleje nær Arild). (Kullabygd 1942). Men den, der stjæler ens fiskeheld, skal nok vise sig, om ikke før så næste år (Lerberget) (Kullabygd 1940).

gen fra Mölle, der taler om at »göra sit behov« (forrette sin nødtørft) i anden mands lundinger, når disse lå på dækket.⁴³⁾

AT AFSLØRE DEN, DER HAR GJORT ONDT. — Havde man mistanke til en, prøvede man på at overraske ham, når han næste gang kom for at gøre ondt, som det hed. Et eksempel: Fiskeren holdt om aftenen vagt ved båden, og han havde sin kat med! Ganske rigtigt: der kom en mand! Og han sagde ikke et ord, skønt han nok havde skimtet fiskeren. Det måtte tydeligvis være ham. Så stred fiskeren katten ned i båden for at afværge hekseriet. Og de fik held næste dag! Kattens andel deri er mig uklar.⁴⁴⁾

I et andet tilfælde, også fra Gilleleje, satte konen sig om aftenen ned i mandens båd i håb om at se den, der havde forhekset deres garn. Man regnede vel med, at »heksen« ligervis som tyven søger tilbage til gerningsstedet!⁴⁵⁾

I denne forbindelse kan måske følgende nævnes. Det drejer sig om et interview 1941 med fiskerne Olsson og Sørensen, fødte henholdsvis 1876 og 1860 på Råå. I samtalens løb siger Olsson: De kloka (koner) anlitades (søgt) inte bara för (at få) fiskelycka. Här var också sådana, som kunde ställa till med ont. Det har jag likasom reda på Och det fanns (fandtes) också sådana, som kunde behärska andra människor. Ställde de t. ex. en rullebör, så kunde det gå så illa, att en person, som kom intill (til) den, blev tvungen att bli kvar där (på samme sted), tills ägaren (ejer)en), d. v. s. den kloka, kom tillbaka.⁴⁶⁾ — Med klogskab og en trillebør må man altså kunne kompromittere den, som vil »gøre ondt« for en!

⁴³⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

⁴⁴⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

⁴⁵⁾ ib.

⁴⁶⁾ Lunds Univ. Folkminn. Arkiv acc. nr. M 8433.

HUN AFSLØRER SIG SELV. — Der skal nævnes et eksempel: Här (i Vikhög) är en gammal kvinna, som det inte är bra att möta, då (når) man ska ut på fiske. Möter man henne, säge (siger) de gamla, att man får otur (uheld). — För ett par år sedan var det en fiskare här, som skulle ut och fiska. Han gick ned mot bryggan. Där mötte han käringen, og han gick rakt hem och inte ut. De gamla sade, att om han gått ut, hade han ej fått en enda fisk. Engång skulle jag, som berättar detta, ut och fiska. Jag satt på bryggan och stente (stenede garn). Då kom käringen och tog med handen på en av de käppar, som jag hänger näten (nettene) på. Sedan (derefter) gick hon igen utan att säga (sige) ett ord. — — »Nu får du ingen tur (held),« sade hennes två bröder; för de skulle också ut på fiske. Jag frågade (spurgte) inte efter det utan (men) satte mitt nät mitt (midt) mellan deras. — (Så mente han at have sit garn beskyttet!) Men när jag nästa natt skulle dra (drage, optage garnet), var mitt nät alldeles sönderivet, och der var lite fisk; men i de två, som stodo på var (hver) sin sida om mitt, var inte ett enda hål (hul), och de hade mycken fisk. Så den kvinnan är det allt otur (uheld) att möta (Vikhög; optegn. 1930; medd. født 1894).

KLOGE KONER OG MÆND. — Kunne man ikke klare sig med egne midler, søgte man hjælp hos kloge koner (eller mænd), hvis navne undertiden er bevaret. Thi vel var der mennesker, der kunne »gøre ondt«; men der var andre, som var klogere og kunne afværge det onde og kompromittere »heksen«. På Gilleleje var der f. eks. et tilfælde med nogle hørlokker, der var kastet i en båd for at påføre ondt, og bådejeren havde en kone mistænkt. En klog kone anbefalede at stritte hørren ind over den mistænktes havegærde; denne fandt dem og var uforsigtig nok til at spørge en anden kone om, hvem der mon havde

rådet bådeejeren til denne udvej! Hermed var »heksen« så opdaget.⁴⁷⁾

En båd fra Mölle havde ikke held i sildefisket. Skipperen rejste da til en klog kone med en stump af hvert garn; blandt disse udpegede hun det forheksede; hun gjorde »nogle kunster« med det, og stumperne skulle bødes ind i næringerne; og hekseriet var dermed hævet.⁴⁸⁾

En klog kone, gamle Rantan i Anneløv, var fiskerne behjælpelig, solgte dem urter, smurte deres redskaber, røgede dem, støbte bly, læste besværgelser o. s. v. (Barsebäck).

En barsebäckfisker kunne et år ingen sild få, hvor han så end satte garnene. Det syntes han var mistænkeligt; og han tog da til Rantan, Annelövskärringen, som hun kaldtes. Det var en dag, »då det var fullt av bråta (i) näringarne.«⁴⁹⁾ Ved du, hvor dine næringer har været i nat? spurgte hun. Det vidste han ikke. De har været i Lundåkre bjørke (en lille lund)! Hvad han da skulle gøre for at have dem i fred? Du skal barke dem i et lille hus, hvortil alle døre skal holdes stænget. Og når du koger garnene, vil den komme, som har villet »gøre dem ondt«, og vil ind, hvad du skal forhindre. I stedet skal du gå ud og slå vedkommendes næse til blods. Manden gjorde, som hun havde sagt, og da han var ved at koge nettene, kom en kælling og ville ind; men han gik ud og slog hendes næse til blods. Siden den nat kunne han have sine næringer i fred. (Vikhög; medd. født 1894).

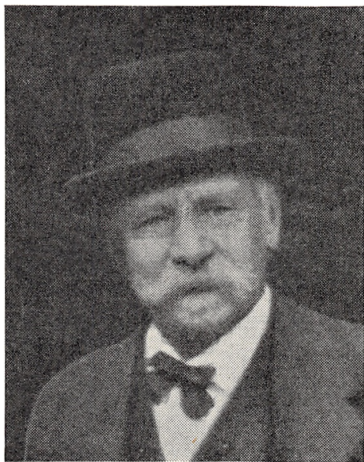
⁴⁷⁾ Fra det gamle Gilleleje 1934.

⁴⁸⁾ ib.

⁴⁹⁾ Garnene har formentlig været fulde af tang (møggarn kaldes sådanne på Gilleleje), eller af grene etc. fra bunden og stammende fra den omtalte lund.

Nedenstående kan betragtes som en spørgeliste og kan suppleres med anden fisketro. Meddelelser herom bedes sendt mig, ikke alene fra øresundslejerne, men også andetsteds fra (Rågeleje, Tisvildeleje, Liseleje og fiskerlejerne i Isefjord).

Oversigt over forekomster af en del af den i det foregående almindeligste fisker-overtro	Gilleleje	Aalsgaarde	Lomma	Vikhøg	Barsebäck	Råå	Viken	Lerberget	Höganäs	Lerhamn	Mölle
Uheldige dage at begynde nyt arbejde, f. eks. sildefiske træde på garn	×	×			×			×		×	
fløjte, synge, (spille) ombord	×	×	×	×	×				(×)	×	
heldigt og uheldigt møde	×		×	×	×	×		×	×	×	
ord, der ikke må siges ombord (eks. <i>bande</i>).....	×	×	×		×	×					
lægge mønter i båd.....	×			×			(×)		(×)		
tro på sjörået, sjöjungfruen, havfruer etc.	(×)		×		×			×		×	
skyde med løst krudt (i garn, båd)	×		×	×	×			×	×	×	
” ” sølv ” ”								×			
bruge fyrtøj mod hekseri										×	
stål mod hekseri (eks. søm, nål).....	×		×								
støbe bly mod hekseri					×						
brænde røgelse (i garn, båd)	×				×			×	×		
lægge dyvelsdræk, røgelse el. kamfer i garn	×			×							
hælde brændevin og øl i garn	×										
mønter i garn							×		×		
stjæle fiskelykken (sild el. a.)				×	×						
hekseri afsløres.....				×		×					
„hekse“ afslører sig selv.....	×							×			
søge hjælp hos kloge koner eller mænd	×		×	×	×	×					×

Arkitekt Carl Lendorf.

Thora Lytthans: Det gamle Gilleleje

Nogle Erindringer fra Tiaaret 1886-1896

Den, der i Dag tager til Gilleleje, enten for at feriere der eller som Turist, vil nok have svært ved at forestille sig, hvordan der saa ud i Begyndelsen af Firserne. Da mine Forældre i 1886 tog Ophold der, var de, om ikke de allerførste, saa dog nogle af de første fastboende Landliggere i det hyggelige Fiskerleje paa Sjællands Nordspids. Der var heller ikke mange Badegæster, kun et enkelt Pensionat foruden Kroen, der ikke havde Plads til ret mange Gæster, men forøvrigt var et meget hyggeligt Sted at bo. Den senere Udvikling, der jo navnlig i de Aar, der kom efter den første Verdenskrig, foregik med rivende Fart, skyldes vel først og fremmest de mange nye Trafikmidler, offentlige og private, og dernæst den udvidede Adgang til Ferie. I min Barndom havde Lærere og Skolebørn Ferie, andre

som Regel ikke. De færreste havde eget Hus, men indlogerede Kone og Børn hos en Fisker og kom saa engang imellem — langt fra hver Søndag — paa Besøg; det var, i hvert Fald til Gilleleje, en lang og besværlig Rejse for saa kort Tid.

Vi var, som nævnt, ikke de allerførste Landliggere; det var nemlig fhv. Proprietær Lendorf, Arkitekt Lendorfs Far, der som gammel Landmand ikke kunde forlige sig med Sommeren i Byen og derfor lejede sig ind i et Fiskerhus i Gilleleje. Derved opdagede hans Søn, Arkitekt Lendorf Stedet og erhvervede saa i Begyndelsen af Firserne Fyrbakkerne med Stranden nedenfor og den lille Granlund — nu Løvskov — i Lejets østligste Udkant. Der byggede min Fader saa tre smaa Huse, et til Arkitekt Lendorf, et til sig selv og et til Diakonissestiftelsen til Ferieophold for vekslende Hold af Søstre. Hertil kom senere et fjerde, bygget af Enkefru Kvist, Svigermoder til Ingeniørkaptajn Reck (Opvarmningskompagniet); de boede dengang hos Tømrer Jacob Peter Christiansen oppe paa Bakken, men overtog senere Huset. Foruden disse fire Huse laa der oppe ovenfor Lunden*) et gammelt Hus, der beboedes af Arkitekt Lendorfs Stedmoder, Oldemor Lendorf, som vi alle kaldte hende; og dette var altsaa Grundbestanden af Landliggere i Gilleleje og Begyndelsen til Badestedet.

Maa jeg nu bede Læserne følge mig paa Rejsen fra København til Gilleleje en Majmorgen i 1886. Man startede paa den gamle Nordbanegaard, omtrent hvor nu Studenterforeningen ligger, og kom i Ro og Mag til Hillerød, hvor man skulde skifte over i Gribskovtoget. Der, hvor Toget stadig holder, gik man ind i en stor ladeagtig Træbygning, hvor man forefandt det daværende Tog, der bestod af Lokomotiv, Passagervogn og Godsvogn. Passagervognen lignede nærmest en 2-Etages Sporvogn; den øverste Etage var aaben paa Siderne, saa man kunde nyde Udsigten til

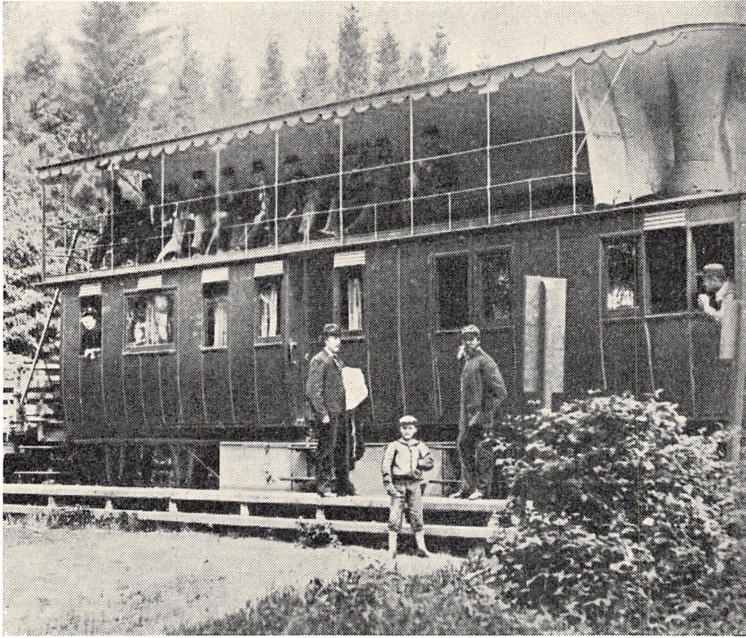
*) Granskoven kaldtes den (Red.).

Gribskov. Det lyder jo rart, men det var for lyst Sommer-tøj mindre behageligt. Der fyredes nemlig med en Slags Smuld, der udviklede en kraftig sort Røg; denne forhindredes af Skoven i at sprede sig, og Sodpartiklerne lejrede sig derfor stille og fredeligt paa Sæderne.

Travlt havde man ikke dengang. Naar Toget havde forladt Afgangshallen i Hillerød, hændte det ofte, at en forsinket Rejsende kom løbende, og saa holdt man og tog ham med. I Kagerup var der Ophold, og tørstige Sjæle kunde købe Øl hos Stationsmesteren. Saa ventede Toget yderligere, til Øllet var drukket, og den tomme Flaske kunde leveres tilbage. Ankommet til Græsted, hvor Banen dengang endte, besteg man Ole Hansens lille Char-a-banc, der i Løbet af en Times Tid ad en fuldstændig skyggeløs Landevej førte en til Kroen i Gilleleje, hvorfra man ad Lejets dengang eneste, meget sandede Gade naaede sit Bestemmelsessted.

Skønt kun 4 Aar, da vi første Gang tog Huset i Besiddelse, husker jeg dog adskillige Ting fra den første Sommer, maaske fordi der skete det meget spændende, at Mor tog ind til Byen, hvor min ældste Broder kort efter blev født, medens jeg blev i Gilleleje hos en Tante, der flyttede ud i Huset. Jeg husker bl. a., at det maa have været en usædvanlig varm August, for vi bogstavelig talt vadede i de smaa sorte, saakaldte Koler afluer; de blev tværet ud i Haandklæderne, naar man tørrede sig, og de efterlod sig et varigt Minde, idet de fandt Vej bag Glasset på Billederne.

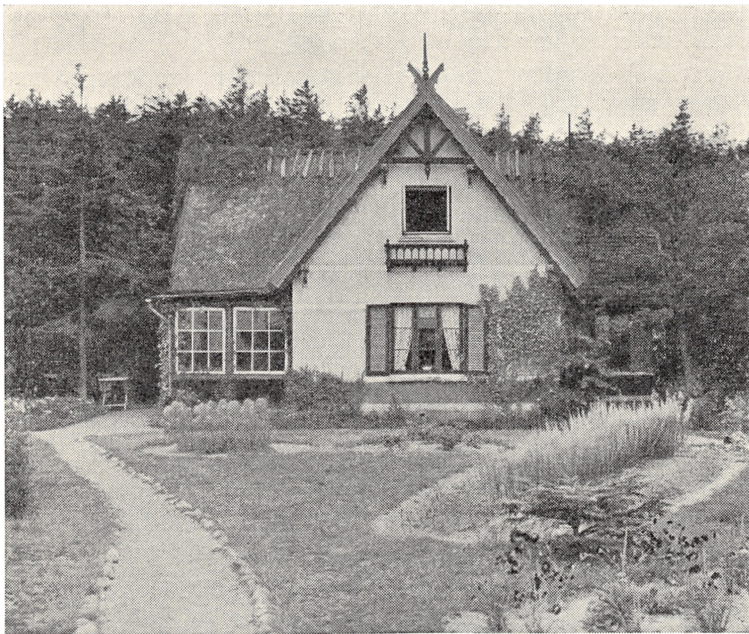
Det er dog naturligvis først fra en senere Periode omkring 1890, at jeg med Sikkerhed kan udtale mig om Stedet, dets Beboere og dets Udvikling. Gilleleje var dengang et ægte dansk Fiskerleje med sin Stejleplads, hvor Nettene enten hang til Tørring eller laa udbredt efter at være dypet i et Barkafkog, med sine smaa hyggelige Huse, hvor der næsten altid i de smaa Haver med Kejserkroner, Mor-

Dampvoøgnen ved Gribssø 1880. Billedet tilhører Gribsskovbanen.

genfruer og Studenternelliker sad en eller anden og bødede Net, og med den lille Havn, hvor der om Morgenen, naar Baadene kom ind med Nattens Fangst, rørte sig et broget Liv. Der lugtede friskt af Hav og Tjære, somme Tider mindre friskt af raadnende Tang, men det tog man med, det hørte nu een Gang til. Det var dengang ikke svært at faa Fisk, de store Opkøberorganisationer fandtes jo ikke; kun Hummerne gik straks til København, Taskekrabber kunde man derimod faa gratis, de blev ellers smidt ud.

Selve Lejet strakte sig fra Kroen i Vest til Stejlebakken i Øst. Et Par spredte Huse laa ud mod Gilbjerg, og til den anden Side oppe paa Bakken førnævnte Tømrer Christiansens Hus og et Par Smaahuse til. Saa kom, ogsaa oppe paa Bakken, men helt ud mod Vandet, »Stonehill«.

*E. Lytthans-Petersens hus i Granskoven bygget 1886.
Tilhører nu „Marthahjemmet“.*

som min Faders Fætter, Fabrikant John Petersen, havde købt, og saa absolut intet, førend man naaede Nakkehoved med de to faste Fyr.

Aah, disse Somre med det frie Liv, hvor vi Børn tumlede os ved Stranden og i Vandet, fangede Krabber og Søstjerner, samlede Sten og Muslingeskaller eller kurede ned ad Bakkerne; det sidste var ikke videre velset, da Græsfarven næsten ikke var til at faa af Tøjet. Fornøjelserne sørgede iøvrigt baade Voksne og Børn selv for. De var efter Nutidens Forhold faa og enkle, men man var jo ikke vant til, som nu, at skulle underholdes i de fleste af Døgnet's 24 Timer. Om Søndagen, naar Familiens mandlige Medlemmer kom ud — min Morbroder var gift med Arkitekt Lendorfs ene Datter og Billedhugger Bøgebjerg med den an-

den — blev der dækket fælles Kaffebord ovre i Lunden; Traktementet var rigeligt, men enkelt, en hjemmebagt Kringle og Masser af Sigtekage med Smør. Jeg kan endnu smage denne sidste; Vognen fra Dronningmølle kom hver Uge, og vi købte alt vort Brød der; Bageren i Lejet havde saa mange Fluere, at man ikke vidste, om det var Korender eller Fluere, der var i hans Boller. Man siger jo, at det, man som Barn syntes smagte godt, slet ikke smager saadan, hvis man faar det som Voksen; jeg tror, at Dronningmøllens Sigtekage ogsaa vilde smage mig nu. Formalingen af Melet foregik jo paa en hel anden Maade dengang, og der var langt flere Smagsstoffer i det, ikke at tale om Næringsværdien. Sigtekagen var stor og rund med tynd, mørkebrun Skorpe. Krummen var ogsaa lidt mørk; man skar af den ved at holde den ind mod Brystet, og den kunde skæres i utrolig tynde Skiver. Den smuldrede heller ikke og blev ikke tør.

Havde man liggende Gæster, og det havde vi tit, da der var to rummelige Gæsteværelser ovenpaa, skulde de naturligvis først og fremmest en Tur til Nakkehoved for at beundre den af Fyrmester Faber anlagte Terrassehave og drikke Kaffe der. Vi havde en særlig god Ven blandt Fiskerne, han blev engang imellem engageret til at ro for os, hvis det var stille Vejr; eller hvis der var gunstig Vind, sejle over til Kullen; der var jeg nu aldrig med, men savnede det ikke, da jeg ikke var videre søstærk. Til daglig morede vi os ogsaa med at se paa Rutebaadene til Jylland, der kom forbi hver Mandag og Torsdag ved Ni-Tiden om Aftenen. Det var jo Hjuldampere dengang, og hvis man lagde Øret mod Vandet, kunde man høre Dunket af Skovlene, mens Skibene endnu var ved Hellebæk.

Sommerens største Begivenhed, ikke alene for os, men for hele Lejet, var imidlertid Bakkefesten, der fandt Sted en Søndag i August. Den havde jo et noget andet Forløb end i Dag og tjente ogsaa et helt andet Formaal, nemlig at

skaffe Midler til et Forsamlingshus, der var haardt tiltrængt. Paa en aaben Græsmark oppe bag Lunden blev der rejst Telte, dels til at danse i, dels til Forfriskninger, hvis Vejret ikke holdt, hvad jeg iøvrigt synes, det altid gjorde. Fru Lendorf med Døtre og min Moder havde kogt Oceaner af Rødgrød, og Herrerne solgte Øl. Der var rejst et Par Baadgynger, og Lejets efterhaanden ikke saa faa Sommergæster mødte naturligvis alle op. Jeg husker ikke nøjagtig, naar Forsamlingshuset*) blev bygget, men det var inden vor sidste Sommer deroppe, for da dansede jeg dér.

Jeg nævnedes, at der efterhaanden ikke var saa faa Sommergæster i Lejet, og Tiden var aabenbart nu kommet til at gøre et Fremstød, saa Folk lettere kunde komme dertil. I Sommeren 1896 var Gribskovbanens Forlængelse til Gilleleje en Kendsgerning, og samtidig var Badehotellet blevet færdigt. Det indviedes med en efter Datidens Forhold storstilet Fest, hvis Hovedarrangør var Komponisten og Musikkritikeren Charles Kjerulf, der var overdaadig morsom i en af ham selv forfattet Vandpantomime.

Banens Forlængelse bragte i det hele taget store Forandringer i Gilleleje; der blev efterhaanden bygget en Del og kom flere Butikker — hidtil havde Kroens Købmandshandel klaret næsten hele Handelen. Om Sommeren var der en Fotograf fra Hillerød, dengang havde jo ikke hver Mand sit Fotografiapparat; Arkitekt Lendorf var en af de første, han var meget ivrig, men Resultaterne ikke altid lige gode. Der kom ogsaa, om Sommeren i hvert Fald, fast Læge. Hidtil var Distriktslægen fra Esbønderup kommet hver Tirsdag, og saa skulde Folk jo helst passe paa at være syge den Dag.

Men Vejene var stadig lige sandede, og vi kunde have det lige fredeligt nede hos os, baade i Lunden og paa Stranden; Trafikken til Fyrene gik ovenfor Lunden, og Hotel-

*) 1893 (Red.).

lets Gæster havde deres egen Strand. Trængselen paa Bakkerne var ikke større, end at gamle Marie nede fra Lejet stadig kunde have sin Ko gaaende deroppe og ogsaa malke den paa Stedet. Jeg var til Stede, saa ofte jeg kunde, og fik gerne en Slurk af den varme nymalkede Mælk, inden hun bar Spanden hjem, bærende den, som det dengang var almindeligt paa Hovedet i en udpolstret Træring. Saadan en Træring havde jeg naturligvis ogsaa faaet lavet og bar stolt min lille Legetøjsspand fyldt med Saltvand fra Stranden op til Huset.

Vi havde selvfølgelig Brønd, og naar der skulde hentes Vand til Storvask, blev der baaret to Spande ad Gangen paa et Aag, og et Korstræ af to flade Brætter lagdes oveni Spanden, for at Vandet ikke skulde skvulpe over. Jeg havde mange Legekammerater blandt Børnene i Lejet — mine Søskende var jo meget yngre end jeg — og jeg nød de for mig fremmede Omgivelser i de smaa Fiskerhuse, hvor jeg ofte deltog i Middagsmaaltidet med den for mig ganske ukendte Spise: tørrede Rødspætter og Pillekartofler. Vi dyrkede iøvrigt selv Kartoffler af de tidlige røde, som jeg altid senere har haft en Svaghed for. Ogsaa Gulerødder, Kørvel, Persille og Radiser groede godt i den sandholdige Jord, og selv om Bærrene paa Frugtbuskene var smaa i Forhold til Nutidens, var de usædvanlig søde. Blaabær og Brombær voksede vildt mange Steder, saa vi led ingen Nød.

Man skal selvfølgelig ikke underkende Fordelene ved de forøgede Bekvemmeligheder og Lettelser, som Udviklingen har bragt med sig: Ledningsvand ind i Husene, Kosan-gas eller elektrisk Køkken og forbedrede Toiletteforhold. Men for det første savnede man jo ikke det, man ikke kendte, ja som simpelthen ikke eksisterede, og for det andet var der en egen Charme ved det primitive Liv; for selvom vi Byboere jo heller ikke dengang havde alle Nutidens Frembringelser, saa var Livet i Gilleleje dog saa

helt, helt anderledes. Den største Forskel mellem de to Tilværelser laa paa et Punkt, hvor der nu til Dags slet ikke er nogen Forskel, nemlig med Hensyn til, hvad man kan tillade sig paa Landet, men absolut ikke i Byen. Man kunde dengang i København ikke gaa et Ærinde uden at være iført Overtøj og Hat, helst ogsaa Handsker; hvis der dengang havde været Ispinde, vilde man have gjort sig fuld-stændig umulig i det gode Selskab, hvis man havde nydt en saadan udenfor sine fire Vægge. Derfor nød alle, store og smaa, dette at kunne frigøre sig for de Baand, der bandt en til daglig, og derfor fik man, tror jeg, mere ud af et Landophold dengang, selvom der jo ogsaa i vore Dage er Mennesker, der helst ligger paa Landet, hvor der er langt til Alfarvej og andre Beboere, og som ogsaa nu faar meget ud af Opholdet.

Det lille Fiskerleje Gilleleje er nu, som saa mange andre af samme Slags ikke udelukkende et Fiskerleje, men et blomstrende Badested og selv om Vinteren en ikke helt lille By. Den er ikke alene Endestation for Gribskov- og Hornbækbanen, men staar ved flere Buslinier i Forbindelse med store Dele af Nordsjælland. Den har et Fiskerimuseum og een af de smukkeste beliggende Kirkegaarde omkring den gamle Kirke.

De to Fyr ved Nakkehoved er nu erstattet af et moderne Blinkfyr, men Vand og Sand er der stadig, og Luften er lige god for sunde og syge. Og Fyrmester Fabers Grav ligger stadig derude, hvor han med stor Kærlighed skabte en skyggefuld Plet, hvad der dengang var betydelig vanskeligere end nu. Det var for en lille Pige et meget svært Vers, der stod paa hans Mindesten, men jeg lærte det og har aldrig siden glemt det:

*Kæmpegraven gemmer hans Støv, Klintens Tinde,
skygget af Lund, hegnet af Løv, er hans Minde.*

Bendt Andersen fortæller om personer og begivenheder fra Gilleleje

Bendt L. Andersen er født juleaften 1877 som søn af fisker Bækker Andersen og hustru Larsine. Han bor i Skipperhuset (der er et nyt navn) i Store Strandstræde. Huset er bygget o. 1840 af bager Bertelsen, som havde bageri der. Skole Ole var hans bagersvend (han hed ellers Ole Hansen og var søn af byens skolelærer Cornelius Hansen).

Bendts far, Bækker, havde opholdt sig i flere år i USA, bl. a. tre år efter sit giftermål; han sejlede derovre for Ole Hansen, en skibsreder, som var fra Gilleleje¹⁾ og havde 3 store fuldskibe, der sejlede træ til hans savmøller. Da Bækker sidste gang rejste over for at sejle for Ole Hansen, havde han brev med fra Jydepeternille (Nielsen), om han ikke ville sende hende, som var hans faster og var fattig, penge. Ole sagde: Nå, nu begynder de at tigge derhjemme!

Ole Hansen var engang på besøg på Gilleleje, men plejede ikke omgang med sine bysbørn. fiskerne — han var for stor på det — men kun med Rud. Mentz på kroen. Fisker Niels Svendsen foreslog ham en dag at støtte havnen med et beløb; det har været i slutningen af 70'erne; havnen trængte til opmudring og sandstopperen til nye pæle; men det blev der ikke noget af. — Ole Hansen efterlod sig i USA 3 mill. kroner.

Bækker Andersen havde først stenfiskerbåden »Nordstjernen«, der var på 10 t; senere havde han »De to Venner«, som han fragtede kartofler til København med; Lars Bjørnsen var medejer. 1887 byggede skibsbygger Jönsson

¹⁾ Han var søn af fisker Store Hans Peter af Gilleleje og var født i huset, som nu tilhører fisker N. P. Petersen.

på Viken båden »Svanen« til Bækker Andersen, Chr. F. Petersen, Julius Petersen og Chr. Christiansen; det var en sildebåd (kvase) på 16 t. Men de fiskede også rødspætter med den på Anholt, dels med garn, dels med snurrevåd,

Bendt Andersen. Foto 1955.

og så sild, men dog kun i hjemligt farvand. — 1891 købte Bækker skonnerten »Falken«, der oprindeligt havde været krydsfartøj for toldvæsenet og var blevet forlænget i Grenå; han købte den i København og fiskede sten med den sammen med sin søn Bendt, der var med fra konfirmationsalderen til 1900;²⁾ »Falken« var på 24 t. De fiskede sten til Middelgrundsfortet; stenene toges ved Rågeleje, Hesselø og Sjællands Odde. — Bendt var med »Falken« i 1894 på Bornholm, hvor der fiskedes sten til anlæg af bølgebryderen ved Rønne. 13 Gilleleje-både deltog i arbejdet

²⁾ »Falken« solgtes det år for 1000 kr. (havde kostet 1400 kr.).

fra april til august, nemlig foruden »Falken« bl. a. bådene »Martine«, »Haabet«, »Søblomsten«, »Odin«, »Fremad«, »Bredningen«, »De tvende Brødre«, »Marie«, »Dannebrog« og »Hendi« (et svensk navn; den var købt på Viken).

Der blev drukket meget spiritus. Især var en af folkene på »Falken« slem til at drikke. Men da båden forlod Rønne, tog han huen af og sagde: Farvel, Bornholm, du fordrukne hul! — 8 af de deltagende Fiskere var medlemmer af Gilleleje sangforening, nemlig Chr. Poulsen, Julius Petersen, Niels Poulsen, Peter Poulsen, Chr. Frederiksen, Otto Svendsen, Hans Peter Hansen og Bekker Petersen. De sang ved festlige lejligheder, f. eks. på Sommerlyst ved Rønne og ved en skyttefest i Almindingen, men især i de små havnekaféer i Rønne, således »Sorte-Havet« (hvis ejer hed Sort) og »Hvide-Havet«; her samledes lodser og småskippere, for folk kunne lide sang.

Under stenfiskeriet til Middelgrunden³⁾ kunne der i 1891-92 ligge 12 både mellem Gilbjerg og Tisvilde; deraf var 5-6 fra Gilleleje, bl. a. »Falken«, »Otto«, »Lille Haabet«, »Store Haabet« og »Danmark«. — Vejret var ikke altid gunstigt. 7. juli 1891 lå ved Tisvilde båden »Willemoes« af København; den kunne laste 20 læster sten og var købt i Sverige til D. D. P. A. til sejlads med petroleum; skipperen var en svensker, Gustafsson; men fartøjet ejedes dengang af forvalter Kock fra petroleumskompaniet. — Vinden var den dag syd; men pludselig så man en byge trække op i N.V. Og nu kom gårdejer N. P. Kristensen fra Strand-

³⁾ Entreprenørfirmaet Hoffmann og Gundersen byggede fortet i årene 1890-95, og entreprenør Monberg havde opfyldningsarbejdet. Leder var ingeniørkaptajn P. Hansen. Samtidig med fortet anlagdes Frihavnen; de største sten (8-10.000 pd) flækkedes til glacis der, de mindre anvendtes til dæmning på fortet. — Stenfiskerne deltog i årene 1890-93, gillelejerne i de 3 sidste år. — Mens fortet byggedes, lå det udrangerede kongeskib »Slesvig« på pladsen som marketenderskib (marketender var Rasmussen fra Tuborg havn); her kunne stenfiskerne og arbejderne få middagsmad, kaffe m. m.

bjerggaard ned på stranden og råbte ud mod småbådene: I skal skynde jer og få last, for inden kl. 9 vil vi få et rædsomt vejr! Fiskerne regnede ikke stort med, hvad den bonde sagde om vejr, som de mente at have mere forstand på. — Blandt andre lå skrædder N. P. Andersen fra Rågeleje der og fiskede småsten med sin jolle (Rågeleje'rne, der kun havde joller, tjente gode penge ved at fiske småsten til Middelgrunden).⁴⁾ — Det blev en rædsom storm. Båden »Otto« drev i land ved Smidstrup med et hul, så stenene måtte smides ud. De andre både klarede sig: 2-3 hundestedbåde nåede hjem. Men »Willemoes« forliste. Fiskeriinspektionsskibet »Hauch« (skipper Trolle) kom 2 dage efter og forsøgte at trække båden af grunden; men den gik i 3 dele.

Bendt Andersen fortæller, at ca. 70-80 både fra Gilleleje, Hundested, Lynæs, Rørvig, Nyborg og Frederikshavn deltog i stenfiskeriet, nemlig galeaser, skonnerter og mindre fartøjer. Størst var skonnerten »Brage« af Lynæs, tilhørende P. H. Brammer; den lastede 42 læster sten; skipper var Jon Larsen. Brammer havde også galeaserne »Flid« (skipper Jørgen Petersen), »Silden« (Jens Jensen) og »Markrellen« (Chr. Henriksen). Fra Nyborg deltog 5 skonnerter: »Camilla« (skipper Niels Sørensen, kaldet Stenkongen på grund af hans store dygtighed som stenfisker), »Inger« (Jørgen Petersen), »Laura« (Niels Larsen), »Anna« (Lars Jensen) og »Marie« (Søren Sørensen, broder til Stenkongen). Nyborgbådene var alle fine skuder, velholdte og sejlede godt; de kunne tage o. 25-27 læster sten hver.

Samme dag »Willemoes« forliste, lå »Camilla« af Nyborg i Nyrupbugten (Odsherred) tillige med galeasen »Christence« af Frederikshavn (skipper og ejer Emilius Christensen) og fiskede sten til fortet. Men mens de andre både klarede stormen, røg »Christence« ind over revlen og måtte

⁴⁾ Jollerne kunne på lavt vand tage sten, som lossedes over i de større både.

lade begge ankre falde. Vejret blev nu bedre med faldende vande; skulle vandet falde yderligere, ville »Christence« være forlist. Nu kom Niels Sørensen og Lars Jensen fra »Anna« og »Camilla« til hjælp og overtog kommandoen på »Christence« (idet Emilius Christensen ikke turde vise sig på dækket af angst for skibets skæbne). Niels og Lars råbte: Nu sætter vi sejl på »Christence«! Og den røg ud over revlen. Bådene kom så til Rørvig, hvor nyborgerne havde station og ankerplads, mens de fiskede sten i Nyrupbugten og ved Grønne revle ud for Rørvig.

En lørdag morgen i april 1889 strandede i tåget vejr damperen »Liptuania« af Memel på Ostindiefarergrunden. Da tågen lettede, blev begivenheden set fra Gilleleje, hvorfor fiskerne tog derud. Men man havde pr. telegram anmodet Switzer om assistance, og båden »Øresund« af Helsingør kom til. Men nu blæste det op af N.V., så mandskabet (14 mand) gik i land. Søndag stod agterskibet under vand. Men mandag var vejret blevet godt. Og de to bjærgningsbåde, »Øresund« og »Helsingør«, lagde sig på siden af »Liptuania« for at prøve at tætne den og pumpe vandet ud.⁵⁾ Da fisker Peter Esman så dykkerne gå ned forsynet med kridt, undrede det ham, og han spurgte, om de skulle spille Sjavs! Bjærgningsarbejdet foregik hele påsken og lokkede en del folk til Gilleleje, bl. a. fra København, som tilskuere. Lasten, som bestod af kul, varpedes overbord, ca. 4000 td.⁶⁾ Og da skibet var kommet af grunden, tog gillelejerne der mange læster kul, bl. a. 20-30 td. til en købmand og ellers til eget brug. Men betjent Petersen, Græsted, og toldassistent Lindholm, Gilleleje, fik det forpurret: Kullene skulle føres i havn og sælges ved auktion! Og da murer

⁵⁾ Akkord var indgået med Switzers direktør Gottlieb, som var svoger til løjtnant Føjlborg i Søborg, kendt for sit afvandingsarbejde af Søborg sø.

⁶⁾ Dybden er 4 m på Ostindiefarergrunden.

og fisker Jonas Jonassen en dag stod ud for at fiske kul, kom Lindholm til og beordrede ham sige gillelejerne besked, hvad han også gjorde. Hertil svarede Hans Rågelejer (Petersen), at kullene i hans båd skulle i hans hus! Men han måtte naturligvis aflevere dem på havnen.

Bendt Andersen er vor største kender af byens personhistorie, og han har en særlig evne til at huske småtræk om originale personer og folks pudsige sider.

På Havnevej lå (og ligger endnu) en købmandsforretning, hvis indehaver, Fr. Christensen, der var fra Vingaarden i Taagerup, o. 1883 havde fået grunden foræret af fisker Lars Svendsen. Et lille gammelt bindingsværkshus, der lå ud til hjørnet, blev flyttet (båret!) længere ind på grunden, og den nye bygning rejst. — — — Købmandens enke, Petrine Christensen, skulle have en medhjælper; det blev Hildebrandt, hvis far var retsvidne i Hillerød. Hildebrandt blev senere selvstændig, idet han lejede et lokale til butik i et gammelt hus, der lå på hjørnet af Hovedgaden og Kirkestræde, og hvor Peter Nielsen Bødker tidligere havde haft en lille købmandsbutik. I husets anden ende boede bødkeren William Nielsen. Huset brændte Helligtrekonger aften 1888; og denne begivenhed huskedes længe på grund af den fare, en brand kan volde i en stråttækt og tæt sammenbygget by — og på grund af de episoder, der blev udspillet.

Line Svendsen, der var ugift og kaldtes Humbasse, fordi hun ofte sagde hm!, ville redde sine fattige ejendele, og man så hende traske af med sin hatteæske i den ene hånd og et tændt tællelys i den anden; hun boede nedenfor bakken i Hans Rågelejers hus i Skidtenstræde (nuværende Østergade). — Hans Klokker (Hansen), som også boede i et hus i Skidtenstræde (vistnok byens ældste hus), reddede sine høns ved at putte dem i en sæk og bære dem bort, hvorved ganske vist en stor del døde! — Værst stillet var Per Højelt (Hansen), der var over 80 og sengeliggende; han

måtte bæres hen hos Christine Ole Davids i et hus i samme stræde, det lå op mod kirkegården. Å, Herre Gud, hvad skal det blive til! stønnede den gamle. — Andreas Jensen, fader til strandfoged Lars Andreasen, så man komme med to dukker under armen! Det var sønnedatterens dukker.

Provst Andersen⁷⁾ fra Søborg havde samme aften holdt et møde i byen. Da han kom gennem byen, mødte han Jane Jørgens, der boede i et langt lavt hus på Hovedgaden, over for købmandsforretningen, der nu indehaves af købmand Eltang. Hun kendte ikke provsten i mørket; hun stak ham sin dyne: Gå op i Nillevangen med den, for nu brænder hele byen! Nillevangen var den del af Nellerups jord, der lå mellem gården og skolen. Heldigvis brændte dog kun Hildebrandts hus. Men gamle Jane var dårligt faren; thi en mand fra Esrum, som var i byen den dag, havde fået lov at sætte sin hest ind i Janes lo. Men den må have syntes ilde om logementet; thi den sparkede en del af væggen ud, lige passende til et butiksvindue. Nogle mænd spurgte derfor Jane, om hun var ved at indrette barberstue! Hun blev ikke svar skyldig: Å, lig min mås! (et kendt gillelejudtryk).

Lars Skomager (Larsen) havde hus på Hovedgaden ved Kirkestræde; han var fordrukken og højst original. En dag fik han fisker Christen Bjørnsens søstøvler; han skulle se efter, hvor der var hul! Han leverede dem tilbage forsynet med en kridtstreg, hvor hullerne var. Christen Bjørnsen undrede sig over, at de ikke var ordnet, men fik til svar, at han jo skulle se efter, hvor de var utætte; det kostede 1 mark. Lars Skomager, der var skilt fra sin kone og endte sine dage på Tikøb arbejdshjem, var en tid hos sin broder Svend Bonderup (Larsen) og var født på Bonderupgård; han skulle gå til hånde. En dag spurgte Svend: Har du flyttet køerne? Ja, sagde Svend, men kun den, der stod; dem, der

⁷⁾ Anders Andersen, sognepræst til Søborg-Gilleleje 1887-02; senere provst i Vartov; kendt grundtvigsk skribent.

lå, ville han ikke forstyrre! Som alle andre deltog Lars i sildefisket. Fiskerne skulle altid tidligt op, kl. 3. Det var ikke noget for Lars. Og engang de kaldte: Lars, vi skal ud! svarede han: Nej, jeg har ikke tid, jeg skal til Fjellenstrup til Niels Olsen (gården ejes nu af grd. Arildskov), for de skal ryste blommer ned! Lars havde sønnen Kristian. Da han var hen mod konfirmationsalderen, ville Lars have ham konfirmeret, men Trine, moderen, sagde: Kristian kan ikke komme frem endnu, d. v. s. var for ung, hvortil Lars svarede: Kristian har gode ben, han skal nok komme frem. Samme Kristian udvandrede senere til Australien.

De fleste gamle gillelejere kom ikke meget på kroen; men nogle af dem kom ofte. De fik et slag kort, Sjavs, og en sort. Et af selskaberne bestod af fiskerne Anders Skrædder (Rasmussen), som var »tunghørt«, Lars Kristian Bødker, Anders Karlsen og Christen Hansen, der var skruttet. Af hensyn til Anders Skrædder måtte de klare sig på følgende måde: var klør trumf, rakes hånden i vejret, var hjerter trumf: hånden på hjertet, ved spar sparkedes på gulvet, ved ruder trumf pegedes mod vinduerne.

Rud. Mentz, som ejede Gilleleje kro, var en anset mand og en mand, som mange var afhængige af, idet han lånte dem penge, ligesom han beredvilligt hjalp dem i en nødsituation. Til gengæld forlangte han en håndsækning af dem, når han trængte dertil. Han kunne optræde skrap over for folk, men var vist i enhver henseende en retfærdig mand. En dag kom en 15-16 års dreng Peter Rasmussen kørende med en lang høstvogn til kroen, hvor han havde ærinde i Mentz' købmandsforretning. Mentz råber: Skrub af vognen, dreng, og lån mig den til at køre sæd ind! Drengets far var gårdejer Rasmus Olsen på Dammossegård i Villingerød. Nå, drengen måtte af med køretøjet og kom derfor sent hjem. »Hvor blev du af, dreng?« spurgte faderen. Peter måtte fortælle grunden og udtalte sin forundring over »den dumme mand«, der havde taget hans vogn.

»Du har vel ikke været storsnudet over for ham? For den mand skal man tage hatten af for!« sagde faderen.

Rasmus Olsen og andre bønder solgte sæd til Mentz, de drak øl på kroen og købte øl der på ankere og anden vare. Rasmus Olsen erhvervede siden Hulerødgård til sønnen Peter Rasmussen; den var på 20 td land; han nedlagde gården og byggede i stedet Hulerød badehotel. Det var i 90'erne.

Mentz omgikkes omegnens fine folk. Blandt disse assessor Klingenberg, som var overlæge på Esbønderup sygehus.

En dag havde Pindemads købt en hummer på havnen for 50 øre; Pindemads var fra Saltrup og var arbejdsmand og fiskehandler; han købte sine fisk her og kørte dem på sin bør og havde kunder ude på landet. Han hed ellers Mads Johansen; kendingsnavnet havde han fra sin mor, Pindedorte, som havde erhvervet det ved ulovligt at samle pinde i Gribskov. — Pindemads trillede hummeren til Esbønderup og afleverede den med hilsen fra Mentz til assessoren. Den skulle koste 4 kr.!

Klingenberg betalte hummeren, der viste sig at være i dårlig foderstand og tom. Og da han nogle dage efter besøgte Mentz, sagde han, at denne ikke i fremtiden skulle sende Pindemads til ham med sådanne hummere til 4 kr.; det var en høj pris i de tider. Mentz blev nu, siger Bendt Andersen, tosset og svarede: »Går nu han, »Pindemads«, og bruger mit navn, når han sælger hummer!«

Naturligvis traf Mentz en dag Pindemads på havnen. »Går du og bruger mit navn til dine kæltringestreger og sælger hummer til Klingenberg og siger, jeg har sagt, han skulle købe den. Og så var der ingenting i den!« — — Mentz kunne få folk i arbejde; han traf en dag nogle tisvilde fiskere sovende i klitterne ved Gilleleje. »I tisvilde kæltringer kan få høstarbejde hos mig i stedet for at ligge her og drive. Men gå først ind på kroen og få en snaps. Og

når I er færdige, kan I få, hvad I skal have i løn, hos kommis'en der« (i kroens købmandsforretning).

Mentz solgte kroen i 1884 (eller 85) til F. N. Hansen og flyttede til Rosenvænget i København, hvor han byggede to store ejendomme. En af hans sønner var den kendte botaniker, professor Aug. Mentz, som i vor årbog for 1934 har givet en skildring af Rud. Mentz' far, der i første halvdel af forrige århundrede havde Gilleleje kro. — En anden af Rud. Mentz' sønner, Peter M., der var landmand, blev gift med en datter af den kendte hotelejer Leidersdorff i Hillerød og drog til Brasilien. En af døtrene, Birgitte M., blev gift med Chr. Graae, hvis far havde Nellerupgård. Mentz købte Bonderupgård ved Gilleleje til Chr. og Birgitte.

Gillelejes forlystelsessted var »Salonen« (udtales med tryk på o), som lå op mod Granskoven, nuværende Strandbakkeskov, hvor kunstmaler Hansons hus nu ligger. Salonen byggedes sidst i 70'erne eller først i 80'erne og ejedes af 5 mænd: Anders Petersen, Svend Larsen Lukke, Anders Christensen, Chr. Carlsen (der var musiker) og Niels Jensen. Grunden var lejet af Svend Nielsen. Huset var af træ, og der var trægulv. En vinter havde de to cirkus Schräber & Bergmann hestedressur der, i hvilken anledning gulvet blev sandstrøet. Om sommeren afholdtes folkelige foredrag; og den dengang kendte folketingsmand Lars Larsen Vejby talte af og til. Til forlystelserne hørte en kastegynge; Hans Hansen Enghave og Ole Jensen Boland trak gyngen, en båd med plads til 10 personer, dog mest børn; forlystelsen kostede 10 øre. Salonen brugtes mest til dans, og bag i den, adskilt ved et tremmeværk, var restaurationen, ledet af restauratør Ole Nielsen fra Esrum kro, der havde bevillingen. Musikerne var stedlige, nemlig Anders Petersen og Christian Jesper, der spillede violin, ovennævnte Niels Jensen (bas), Niels Peter Han-

Program

ved

Festen og Kapsejladsen i Gilleleje

den 17de og 18de Juli 1880.

Søndag den 17de Juli:

Nr. 11 Formd.: Optog af Fiskere igjennem Byen til Havnen.

Nr. 11^{1/2} — **begynder Kapsejladsen.**

Efter Kapsejladsen **Festmaaltid** a 1 Kr. Kverten.

Optræden af **Hornbæl Sangforening** paa forskjellige Tider af Dagen.

Val. Entree 1 Kr. 50 Ore for 1 Herre og 50 Ore for 1 Dame.

Baughall med flere Hundrede **fulørte Lamper.**

Nr. 10 Aften: **Fyrværkeri** samt **Opkigning af 2 Luftballoner.**

Lombola til 10, 25 og 50 Ore pr. Nr.

Karusel, Fugleskydning, Reglebane samt adskillige andre Forlystelser.

Mandag den 18de Juli:

Nr. 4 Eftermd.: **Ostindisk Dyktløb** samt **Kapsejladse.**

Om Aftenen **Illumination & Val.**

 Publikum bedes at bære Baandene, som modtages ved Indgangene, synligt paa Bryttet.

Komiteen.

Trykt hos Herr. Donagh, Helsingør.

sen Hestehave (trompet) og fra Havreholm Peter Nielsen (fløjte). Chr. Carlsen (Chr. Ad. Carlsens far) var en streng opvarter, der ville have pengene straks, ellers skulle gæsten smides ud! — I 1888 holdtes en fest for anskaffelsen af et orgel til kirken. Komponisten Charles Kjerulf,⁸⁾ som i disse år var sommergæst på Gilleleje og som er begravet på Gilleleje kirkegård, var leder af festen, hvorved københavnske skuespillere optrådte. Og der var kapsejlds mellem anholtkvaserne (de både, som fiskede ved Anholt): »Sjælland«, »Nordlyset«, »Dannebrog«, »Forsøget«, »Neptunus«, »Søblomsten«; »Nordstjernen« sejlede med tilskuere og var dommerskib. »Sjælland« vandt og fik en sølvplade i præmie.

Salonen blev nedrevet i 1892. Man måtte nu bygge et ordentligt forsamlingshus. Det blev det nuværende menighedshus oppe ved stejlepladsen. Forsamlingshuset indviedes 1893 og ejedes af et aktieselskab, bestående af 90 garanter, fiskere og landmænd fra egnen. Huset kostede 5-6000 kr. Der låntes 2000 kr. af brygger Heise, Wibroes bryggeri i Helsingør, mod at der kun måtte forhandles Wibroe-øl; beløbet skulle afdrages lempeligt (200 kr. gjorde det ud for 300 kr.). Ved indvielsen i 1893 foranstaltedes kapsejlds: 17 sildebåde deltog; Jens Nielsen (ovennævnte Niels Jensens far) deltog som dommer i båden »Falken«.

⁸⁾ Charles Kjerulf med familie boede den første sommer på kroen, siden i Gillelejehuset hos Svend Larsen. — Denne havde købt huset af fisker Niels Bendtsen. Om sommeren — det var midt i 80'erne — anløb D. F. D. S.'s damper »Horsens« på vej til Nykøbing Sj., når vejret var gunstigt, Gilleleje og lå uden for revlen. Niels Bendtsen roede så derud og hentede passagerer og gods. Blandt passagererne var ofte overretssagfører Ole Jensen, der boede i villa Haiti (efter sigende er navnet dannet af forbogstaverne på hans børn). Han var medindehaver af sagførerfirmaet Jensen og Dengler og havde konsultation (vist mest vedr. skøder) herude. Niels Bendtsens båd hed »Petronelle«, men kaldtes »Gåsen« efter hans kone, Gåsebente.

Ferd. Carlsen fik 1. præmie, og da Jens Nielsen meddelte ham resultatet, blev han så glad, at han rykkede ud med en flaske vin. — Gilleleje sangforening optrådte ved festerne i forsamlingshuset, og hver sommer var der karrusel ude på stejlepladsen, de kom fra Tisvilde og Havreholm.

Da Bendt Andersen i maj 1902 kom hjem fra militærtjeneste (han havde været fast mand på orlogsværftet), fiskede han for sommeren med båden »Martine« i stedet for Chr. Nielsen, Havnebo, der var soldat. De fiskede små rødspætter i Store Bælt, ved Sprogø og Kerteminde, og sejlede fisken til Kiel. »Martine« var forøvrigt den første gillelejebåd, der var forsynet med skrue, hængelskrue (hang udenbords og skulle hejSES op og ned).

Lasten kunne være indtil 200 snese rødspætter, som solgtes for 1 kr. snesen. På vejen til Kiel skulle fartøjer stoppe i Frederiksort, et fort ved indsejlingen til Kielerbugt; der kunne ligge en snes fartøjer, som skulle have deres papirer efterset og fortoldes, selv om der ikke skulle betales told af fisk. Grunden var frygt for smitsomme sygdomme, hvorfor karantænelægen kom ombord. »Martine«s mandskab (foruden Bendt: Carl Nielsen Havnebo, Chr. Davidsen, Bendt Andersen Bendtsen og Fr. Petersen) var afholdsfolk, men Chr. Davidsen havde dog altid en flaske brændevin med (dog vist for påkommende sygdomstilfældes skyld). Nu var karantænelægen særlig interesseret i dansk brændevin og plejede at spørge herom. En dag tog Chr. Davidsen fejl (!) og udleverede lægen en flaske borvand. Vel ankommen til Kiels red mødte fiskehandlerne op; »Martine«s leverandører var fruene Brockmann og Harder. Bendt og Frederik Petersen (søn af gl. Frederik Petersen) måtte ro hyttefadene med de levende rødspætter iland fra fartøjet, der lå ude på strømmen, 70 snese i hvert hyttefad. De tyske penge

vekslede skibsproviantøren, Eriksen, for dem i banken. I Kiel købte mandskabet ofte deres fornødenheder. En ekspedient fra en manufakturhandel mødte gerne på havnen og anbefalede varer: oliefrakker, skjorter o. s. v. Og man spiste iland. »Martine«s besætning havde af fru Brockmann fået anvist en havnekafé, hvor man kunne få god borgerlig mad som kalvesteg og sødsuppe. — De havde 3 ture den sommer i Store Bælt, men måtte så opgive fiskeriet, fordi fisken døde på grund af varmen. De kom hjem i juli og fiskede så til 10. august ved Anholt, hvorefter »Martine« blev lagt op. Fra 10. august fiskede Bendt så sild ved Anholt med båden »Thyra«, der var på ca. 10 t, sammen med Carl Petersen, Sv. Peter Bendtsen, Chr. Larsen og Peter Petersen. Men i november købte Bendt og Chr. Larsen båden »Marie« (10 t) af hundestedfiskeren Jens Larsen, kaldet Skovfoged, for 1650 kr. Den var 10 år gl. og bygget på lods Jens Larsens værft i Frederikssund af dennes mestersvend Julius Poulsen, som var født på Hornbæk.

Under julestormen 1902, som var så katastrofal for Gilleleje havn og derværende både, mistede »Marie« 2 bord, ror og storsejl; den blev repareret på bådebygger Jensens værft i Humlebæk for 750 kr., hvoraf ejerne selv udredede de 135 kr., men restbeløbet udbetaltes af den sum, som var indkommet ved en landsindsamling til fordel for de betrængte gillelejere, en sum på 32,000 kr., som forvaltedes af hotelejer F. N. Hansen, der 1895 havde bygget Gilleleje badehotel.

At pengene var små, fremgår af, at Bendt A. og Christian Larsen betalte deres 135 kr. afdragsvis. Men marts 1903 var »Marie« klar til at fiske forårsrødspættterne, som fra Arilds tid blev taget om foråret ud for Rågeleje. 1909 solgte Bendt sin bådpart til Chr. Larsens broder Anders Larsen. Og fra 1909 til 1937 var han brygger på Gilleleje bryggeri, der ejedes af Valdemar Bjørnsen. Vin-

teren 1937-38 sejlede han med kartofler til København sammen med P. A. Petersen, hvis båd hed »De to Brødre«. Og 1938-45 var han karl hos købmand Wulffsen, 1945-52 hos købmand Rasmussen, han var nu 75 år. Om sommeren er Bendt A. kustode på museet; det har medført, at han flere gange har været i radioen, når der var optagelser fra museet. Især har radioen været interesseret i hans sømandssange, som han kan huske — hans mor lærte ham dem. Og fornylig har han været i fjernsynet, da dette optog billeder fra museets gamle fiskerhus.

Her er en af Bendt Andersens sange, som hans mor sang for ham:

*O, sømand, du som vanker på oceanet ud,
har du altid dine tanker henvendt til himlens gud?
Har du altid ham for øje, ihvor du sejler hen,
da vil han for dig være en huld og trofast ven.*

*Om natten, når du vanker på dækket sagte frem,
er så dine tanker henvendte til dit hjem,
til dine kære venner, som du derhjemme har;
når du dem igenfinder, så bli'r du sjæleglad.*

*Når ankret det er hævet, og landtov hales ind,
og vi hejser op vort merssejl, og det blæser op god vind,
se flaget, hvor det vajer så stolt på højen top!
Hurra, hurrra for pigerne; nu blæser vinden op.*

*En sømands største lykke er pigens hulde arm.
Når hun ham ved sin side kan trykke til sin barm,
så svinder tiden rolig, så truer stormen ej,
så glemmes alle sorger på bølgens vilde vej.*

*Når ankret det er kastet, og sejlet er gjort fast,
se dagens kække sømand, han skynder sig i hast
hjem til sin kære pige, han ej ved stranden ser;
hun venligt til ham smiler og sørger ikke mer.*

Følgende sang, som Bendt A. også husker, er forfattet af fisker Lars Christiansen på Tisvildeleje. Han var med kvasen »Enigheden« på rødspættefiskeri ved Anholt i december 1886. De havde sat deres garn, men blev så overfaldet af en snestorm. Med nød og næppe klarede de sig ud fra Anholts nordside og udenom Østerrevet og måtte gå til Helsingør. Garnene skulle de så prøve at få igen, når vejret bedredes. »Enigheden« var bygget 1885 eller 1886 på Viken; skipper var Hans Jørgensen, der var stedfader til Lars Christiansen. Forøvrigt var »Enigheden« if. Lars Christiansen et uheldigt navn: kvasen burde hedde »Uenigheden«, da mandskabet ofte var i klammeri. Båden blev siden købt af købmand Sofus Brammer på Lynæs og anvendt til stenfiskeri og hed nu »Makrellen«. Senere brugte Brammer den til fragtfart; den blev ophugget for 4-5 år siden.

Lars Christiansens vise fra 1886 lyder således:

*Her ligger vi til ankers under øen,⁹⁾
 har rebet ind de fire reb i sejl.
 Fra ti til dags¹⁰⁾ vi måtte holde søen;
 vi frygted', ankerkæden slog¹¹⁾ os fejl.*

*Der råbtes ned fra dækket: Kvasen driver!
 Gesvindt på dækket var nu alle mand;
 vi hejsed' storsejl og vor stormeklyver,
 for int¹²⁾ at kvasen skulle driv' i land.*

*Vi vented' længe på, den skulle løje;
 men det blev ved at friske mere i,
 og bølgerne blev mer' og mere høje;
 det skummed' hvidt i deres høje top.*

⁹⁾ Anholt. ¹⁰⁾ fra kl. 10 aften til næste morgen. ¹¹⁾ skulle knække, så de ikke kunne blive længere under land. ¹²⁾ ikke.

*Det blæste tot¹³⁾ vi kunne næppe høre
for stormens susen og den tætte sne.
Vi vendte for at klare kvit Stenøre¹⁴⁾
og komme udenfor og finde læ.*

*Vi letted' anker, lagde den østover
for bedst at klare for os Anholts land.
Men I kan tro, der vankede nu dråber
i overflødighed til alle mand.¹⁵⁾*

Endnu et vers handlede om bådens ankomst til Helsingør; men det husker Bendt A. ikke.

I Bendt Andersens artikel er nævnt en mængde gillelejere; museet ville være glad for at få rede på, om der findes fotografier af disse, som kunne lånes til reproduktion. (Redakt.).

¹³⁾ hårdt. ¹⁴⁾ et stenrev ved Anholt. ¹⁵⁾ 6-7 mands besætning.

Strandinger.¹⁾

Anders Kjellerup, født d. 31. maj 1876 i Ejsing sogn, Ringkøbing amt. Kom til mejerifaget 1. maj 1892 på Maglebrænde andelsmejeri ved Stubbekøbing. Bestyrer af St. Olavs Kilde ved Skibby 1900-05. Græsted andelsmejeri 1905-13. Ejer af Gilleleje mejeri 1913-25. Medejer af Jægersborg Alle mejeri, Charlottenlund 1925-27. Glostrup mejeri 1927-30. Derefter et ismejeri i København. 1932-48 ansat ved Magasin du Nords iscremefryseri. — Udgivet Praktisk Haandbog for Mælkerielever og 2 slægtsbøger. Udarbejdet 5 mejerijubilæumsskrifter og Ejsing sogns historie. Studierejse med statsunderstøttelse til England-Holland i 1910. Har foretaget talrige arkivundersøgelser for Gilleleje museum; en del af disse har været trykt i Fra det gamle Gilleleje.

Anders Kjellerup.

Om morgenen den 19. nov. 1774 indtraf i en hård N.O. storm med snefog 5 strandinger på »den sjællandske valen«, d. v. s. kysten mellem Nakkehoved og Helsingør. En af disse er blevet landskendt formedelst Johs. Ewalds »Fiskerne«. Og en anden af strandingerne er meddelt i vor årbog for 1939.

Samtidig og sammesteds²⁾ strandede galeasen »St. Jacob«, ført af Niels Asping, på vej fra Bordeaux til Karlskrona. Til søforhøret, den såkaldte gæsteret, som fandt sted 22. nov. i Dronning Møllen, var indkaldt som bisidere Isak Lund af Frederiksborg, Nikolaj Johan Nielsen

¹⁾ Med undtagelse af brevet i slutningen af artiklen støtter meddelelserne sig til fhv. mejeriejer *Anders Kjellerups* afskrifter fra Kronborg Amts Rytterdistrikts Birks Justitsprotokoller (Landsarkivet i København).

²⁾ Lørdag 19. nov. kl. 6-7 morgen ud for Dr. Mølle.

Skrædder af Gilleleje og gårdmand Anders Pedersen i Dragstrup. Foruden kaptajnen var hele besætningen til afhøring, nemlig styrmand Niels Bechstrøm, bådsmand Hans Fogelstrøm, matros Anders Mogensen, jungmand Magnus Hegerberg og koksmat Ole Jonassen. — Besætningen havde af yderste kræfter bjærget, hvad bjærges kunne, men mistede alt personligt gods og måtte så godt som nøgen redde livet. Næste dag skulle gæsteretten tage stilling til kaptajnens eventuelle ansvar for strandingen.

Bisiddere var fyrforvalter Tach fra Nakkehoved, Isak Lund og sognefoged Lars Jensen fra Søborg. Besætningen anmodede, som skik var i sligt tilfælde, om afmønstring, udbetaling af hyre, diætpenge og beforderingsgodtgørelse til hjemstedet Karlskrona, endvidere dusør for arbejdet med bjærgningen og for tabet af ejendele. Dommen lød på, at kaptajnen skulle udbetale hyren for det akkorde-rede tidsrum, 13. juli-26. nov., med fradrag af, hvad mand-skabet havde fået i forskud; styrmanden skulle i diæt- og rejsepenge have 7 daler sølv mønt, og det øvrige mand-skab, derunder en liden skibsdreng, som ingen hyre ha-ver, hver $4\frac{2}{3}$ dl; endelig skulle ialt udbetales 78 dl rejsepenge til mandskabet. Iflg. dom ved Helsingør Bytings Birk 13. dec. skulle kaptajnen havde disse udgifter og eget tilgodehavende dækket af det bjærgede gods inden 3de (trende) solemærker, d. v. s. et døgn.

26. november s. å. (1774) strandede fartøjet »Goliath« om eftermiddagen kl. 1-2 ved Gillelejes forstrand. Skipperen var Peder Clausen og mandskabet: Styrmand Simon Boyesen Smidt, kokken Jan Comenda, de tre matroser Jan Pan, Herman Sibrandt og Jan Karstens. Skibet var på rejse fra Reval til Amsterdam. Mandskabet havde gjort sin pligt under bjærgning, men mistet sine ejendele og så godt som nøgen reddet livet. Besætningen var hollandsk, idet hyren skulle udbetales i gylden. Bisiddere i gæste-

retten var Johan Østerigh i Esbønderup, Ole Pedersen i Dronning Møllen og Hans Pedersen fra Frederiksborg. — (Begge strandinger indført i justitsprot. 1774 s. 188).

6. dec. s. å. (1774) holdtes gæsteret på Dronningemøllen i anledning af skibet »St. Brita«s forlis »på sjællandske Val-len ud for Dronninge Møllen« på rejse fra Klesholmen(?) til Norrkøping. Strandingsdato ikke opgivet, sandsynligvis 4. eller 5. dec., da gæsteretten altid sattes snarest. Rettens bisiddere: Fyrforvalter Tach (Nakkehoved), kontrollør Lund og Johan Larsen på Hornbæk. Skipperen var Jonas Colander og mandskabet: Styrmand Anders Westerborg, bådsmand Anders Fogelstrøm, tømmermand Peder Valstad og matroserne Hans Bormand, Carl Hørstrøm, Erik Lundqvist, Erik Jørgensen og Johan Holst samt børnene (!) Anders Brovold og Jung og Hasemand. — (Justitsprot. 1774, s. 203).

Natten mellem 7. og 8. dec. 1792 strandede ved Gilbjerg galeasen »Anna« på rejse fra Trondhjem til København med sild. Skibets fører var Peter Stolte af Dragø (Dragør) og mandskabet: Styrmand Claus Christensen, matroserne Boye Boygesen, Frederik Henriksen, Poul Nielsen og skibsdrengen Chr. Larsen. Skibet blev sandsynligvis vrug, og rederen Salig Arent van Deurs Enke & Compagnie i Helsingør lod tillyse auktion over lasten: 195 td. sild og inventar, som skulle finde sted på Gilbjerg 24. dec. — (Kronb. Rytterdistr. Birks Strandingsprot. ca. 1817-47).

Kl. 9½ aften 2. dec. 1822 strandede barken »Frederik Wilhelm« vesten om Nakkehoved fyr. Føreren var J. M. Mielzer af Swinemünde; skibet var destineret fra Stettin med en ladning af 52 læster hvede til Porto (Oporto). Gæsteretten sattes dagen efter; skipperen og på assurandørernes og rederens, handelshuset A. van Deurs & Co.s vegne,

grosserer Borries af Helsingør, indgik med bjærgerne, der var repræsenteret af strandfoged Niels Larsen og Lars Svendsen af Gilleleje, en bjærgningskontrakt: Bjærgerne skulle, om vejret tillod, straks gå i gang med bjærgningen af hveden m. m.; det bjærgede skulle føres i land i både og køres til gæstgiver Thyboe på kroen; bjærgelønnen skulle være $\frac{1}{3}$ af den bjærgede sæd eller af auktionsprisen med fradrag af omkostninger, derunder tolden, derimod ikke af udgifterne ved skipperens og mandskabets hyre, ophold og befording. — Næste dag skulle, om vejret tillod, bjærgerne indføre anker og tov på det sted, som skipperen anviser, imod en godtgørelse af 35 rigsbank daler sedler, som således fraregnes; og man skal gå i lag med pumpning. — I forvejen var skipperens og mandskabets kister, tøj og proviant bjærget, dernæst 160 sække hvede, dels tørre, dels våde, som kom i hus; derefter 560 sække våd hvede, som blev udlagt (til tørring) hos Thyboe. — 5. dec. ophørte bjærgningen, da skibet var bragt flot og, som man troede, klar til afsejling; og den bjærgede hvede var solgt. Men den 6. dec. kunne skibet ikke længer holdes ved pumpning og blev da atter sat »på land«; og man gik atter i gang med bjærgning, 72 sække våd hvede. 7. dec. blev vejret hårdt, bjærgningen måtte indstilles, og mandskabet forlod skibet. — Der måtte nu indgås en ny kontrakt i tilfælde af, at skibet skulle blive (erklæres for) vrage. Iflg. denne kontrakt skulle bjærgerne, om vejret tillod, efter nærmere ordre, bjærge takkelage, sejl m. v. og så meget af skibet, som lettelig kunne aftages. Bjærgeløn heraf og af inventar og skrog skulle være $\frac{1}{3}$ af auktionsprisen. Det bjærgede skulle så vidt muligt føres til Gilleleje. — 9. dec. erklæres skibet for vrage, og forskelligt inventar bjærges; 10. dec. bjærges 244 sække hvede; 11. dec. indstilles arbejdet på grund af pålandsvind og høj sø; 12. dec. bjærges 58 sække hvede, hvorefter intet videre er til at bjærge. — De udpegede synsmænds erklæring af skibet som vrage er date-

ret 19. dec.: »— vi fandt da, at Skibet, som staar inde paa selve Landgrunden, var ganske fuldt med Vand og upaatvivlelig maa være knust i Bunden. Med Hensyn hertil og efter det Forsøg, der engang er gjort med at udtage det, kan vi især paa denne sildige Aarstid ikke andet end erklære: At dette Skib under disse Omstændigheder ikke kan anses for at være tjenligt til videre Sejlads, men at det som Vrag maa bortsælges.«

Strandfoged Niels Larsens rapport, som, dateret den 10. dec. 1822, angives tilrettelagt af birkedommer, kancelliråd Meining, lyder bl. a. således: Aaret 1822 Natten til d. 3. Decb., blevet mig om Natten Klokken mellem 1 og 2 (meddelt) ved Jens Pedersen, Oppasser ved Nakkehoved Fyre, hans Bud, at et Skib var løbet paa Grund ved meldte Fyre, hvorpaa jeg med en Del Mandskab strax forføjede mig hen til bemeldte Sted og fandt det (da), at Brigskibet Frederik Wilhelm ført af Capt.n I. M. Mitzner stod der paa Grund. Strax ved min Ankomst dertil, som var omtrent Kl. 3 om Natten, blev foranstaltet de fornødne Ordre til nærmeste Vedkommende Toldbetjent og Kancelliraad Meining, som mødte samme Dag, ligesom jeg ogsaa foranstaltede den fornødne Vagt. Bemeldte Skibs Capt.n (sendte) Ekspresse (bud) til Hr. Barnes³⁾ hans Commissionær i Helsingør, som samme Dags Eftermiddag kom tilstede. — Niels Larsen beretter så om bjærgningskontrakten og om, at han jfr. Barnes' skriftlige ordre har sat 16 mand til at pumpe for at prøve at få skibet læns; men det blev højvande: — Staalskibet lagde sig aldeles paa Siden om Styrbord, dog holdt bemeldte 16 Mand ved at pompe hele Natten og er dem derfor tilstaaet 2 Rdl pr. Mand. Om Natten til d. 5te blev alt Mandskab af Gilleleje opkaldt om Morgen Kl. 4 og strax kom op til Skibet for at prøve de bedste Redningsmidler. Da Skibet havde lagt sig, som meld-

³⁾ Kaldes ovenfor Borries.

tes, paa Siden, tillod Hr. Barnes at stryge Ror og Sejl for at lætte den noget. Op ad Dagen kom et Fartøj fra Kjøbenhavn med 2 Pomper, anført af en medfølgende Hr. Møller, som strax satte den ene op og igang og blev da antaget 50 Mand til at pompe i 24 Timer og tilstaaede pr. Mand 5 Rdl. Sedler. Imidlertid (mens) dette omtalte gjordes Istand, holdtes Skibets egen Pomper igang. — Da disse ikke kunde bruges paa deres sædvanlige Sted, blev den ene anbragt i Forlugen og den anden agter og holdtes saa godt som muligt igang. Da nu den ene af de fra Kjøbenhavn medbragte Pomper var af Møller sat igang, blev jeg med mit Mandskab enig med Hr. Barnes om at pompe med benævnte 50 Mand og mere Mandskab ned i Lasten (for) at lempe over og rette Skibet samt tage det af Grund. — Vi skulde have 2000 Rdl. Sedler. — Pumpningen hjalp, skibet blev flot og lagdes ud på 4 favne vand. Men så blev pumperne uklare, kl. 2 om natten også den københavnske. Storm af sydøst og bagefter af sydvest tog til, skibet lækede mere og mere. Og da den løse hvede begyndte »at spøle« om i lasten blev pumpning umulig: — Vi prøvede alle Andringsmidler og holdt ud til Kl. 1 Eftermiddag (d. 6. dec.), nu blev Mandskabet udmattet, og Skibet laa synkefærdig. — Man måtte sætte på land og forankre med det fra Helsingør medbragte anker. — Kl. 5 efterm. sprang vinden om i N.V. med stærk storm. Mandskabet blev ombord til næste dags morgen kl. 7½, men måtte så forlade skibet og gå i båd til Dr. Mølle, da man ikke turde sætte i land på strandingsstedet. — (Justitsprot. 1822).

Cand. jur. Gotschalck, fh. Esbønderup gl. apotek, har venligst sendt museet en afskrift af følgende brev, der i skriversens stil lyder således:

Hornbæk d. 18. September.

Kjære Ven jeg vel tage Penen i Haanden regtignok er det Sent Aften men jeg synes at det vel lettne min Saarg

let ti tænk min gamle Fader er Drugnet i Lørdags Aftes. han fulgte med Kristian Speldemand og hans Søn istedet for Svend Larsen men begrundet paa at han var Syg di seilte herfra i Lørdags Morges alsaar den 13 dennes til Helsingborg med Sild men da di ikke kunde faa solgt den maatte di seile til Helsingør og fik solgt den der og gik derfra klokken 3½ Eftermiddag men Vinden var imod den var Norden saa di maatte krysse. klokken 7 var di ud for Ellekilde og vente og laa ud efter Sverrig ti Folk inde fra Land hafde sedt dem. siden efter hørte vi ikke naaet fra dem jeg hafte været (paa) Höganæs med Sild samme Dag og kom jem lige til Aften med megen Sø fra Rævlen men kom vel iland og tænkte ikke over paa Fader ti jeg troede ikke di var gaaet fra Helsingør da det blæste horidt. Til Aften da Klokken var 8 kom det med en Byge der var saa haar at alting stod i et og i den har di været ude i. jeg to mej ikke naaget af det ti jeg troede som alle andre Folk paa Hornbæk at di laa i Helsingør men da der (var gaaet) 1 og 2 Dage og ikke di kom saa tvivlede jeg ligegodt igaar det var Tirsdag kom der Brev fra Sverrig adt (en) Dansk Baad (var) sunken ud for Domsten saa viste vi jo desværre adt det var dem. saa seilede jeg og Pedersen (Krumanden) og Svend Poelsen derover og saa at det var dem der var sunken vi har igjen været Seilende 8 Mand derover for at tage Baaden op der var 6½ Favn Vand vaar di var sunken eller kændret men Folkene var der ikke naaget at se til (derefter kommer noget ulæseligt) — saa vi kunde ikke stryge dem op eller se dem paa saa dybt Vand. Baaden fandt vi og fik jem til Hornbæk. Det var det hele og du kan tro kjære Ven jeg er meget Bedrøvet og det kan jeg sagtens være enten Far var saa eller saa. han har da været go imod mei og sørget for mei men(s) jeg har vogset op ossom han (om han også) nu slog lit til Flasken og var urimelig nu være du hilset paa det Kjærligst fra din hard bedrøve Ven

P. C. A.

Hils Din Fader og Moder og Henrik vi er ellers alle raske. Lev nu vel og skriv snart. Min Faders Fotografi er jeg lovet at faa af den Maler du ved der altid sad nede ved Bækken og Malede vor den store Baad af og Du har jo altid talet om at se Fader fotograferet saa du skal nok faa et. —

P. C. A.

Brevet er ikke dateret; poststemplets dato er 20.9.89 (1889). P. C. A. er hornbækfiskeren Peter Christian Andersen, hvis fader var Anders, kaldet Anders Hul. P. C. A. er begravet på Hornbæk kirkegård. — Brevet er vistnok stilet til Gotschalcks farfar, der med familie boede en menneskealder på Hornbæk; Palle Rosenkrantz omtaler dem i sine barndomserindringer som Hornbæks første landligere. Cand. Gotschalks fader og dennes 2 brødre, hvoraf den ene, William, var apoteker i Esbønderup, bevarede livet igennem forbindelsen med deres barndomsvenner, således P. C. A., der skal have været et fint og rettænkende menneske og en dygtig sejler; på hans grav satte de nævnte brødre ham en mindesten.

Carl Clausen: Da jeg var fiskehandler på Höganäs

I 1912 søgte jeg at oparbejde en fiskeforretning ved havnen på Höganäs. Vi sejlede derover tillige med vore møbler med motorbåden »Bjørn« af Gilleleje. Vi blev modtaget af havnekaptajnen, i hvis hjem vi blev budt velkommen. Og af ham lejede vi bolig ved havnen. Det var netop i sildefisket, og Höganäs var udmærket egnet til afsætning af fisk. — — Jeg gik i kompagni med skibsbyggeren Nilsson og fisker Wilhelm Johnsson, begge fra Råå, og vi fik installeret telefon. I Höganäs var ikke mange sildeprangere, så vi måtte ringe til forskellige prangere på landet, når de danske sildebåde kom i havn med last. Af praktiske grunde købte vi sildelasterne af fiskerne, så disse var fri for at afhænde silden direkte til prangerne, hvis vogne holdt side om side i lange rækker. Og når de skulle have hver lige meget, ville det være vanskeligt for fiskerne at føre fornøden kontrol med udleveringen i den hast, hvormed ekspeditionen skulle finde sted.

At sildeprangerne ofte havde fået noget at drikke og bølgene i den anledning kunne gå højt, ville heller ikke lette kontrollen. Disse prangere kom langvejs fra, helt fra Göinge herred. De havde last med, bestående af krøslinger, kaldet krö'sen (tyttebær), som de solgte i byen.

Det undrede os meget som danske fiskere, at prangerne fragtede sildene i sække. Jeg tænker, de sild, de kørte med hele natten, ville se skrækelige ud, når de skulle sælges oppe i landet; men bønderne var jo vant til at få sådanne sild.

Efter sildefisket skulle vi i gang med torskehandel. Nu var höganäsfolkene vant til at købe deres torsk direkte af fiskerne på Lerberget, så dem kunne vi ikke konkurrere ud. Men fiskeprangerne ville ikke have de store lerbergtorsk, men kun småtorsk. Og for at tilfredsstille dem lejede

vi af fiskeren Mons Larsson på Råå en kvase. Og så måtte Wilhelm Johnsson og jeg sejle ture til Lynæs for at få fat i rusetorsk; det blev skrappe ture, for hver morgen skulle der sendes torsk til vore kunder, landhandlerne; men da vi to lå i fast fart mellem Höganäs og Lynæs, kunne vi ikke passe den hjemlige forretning og fik derfor en broder til vor kompagnon fra Råå til at ordne dette salg. Desværre kom så det tidspunkt, da han skulle aftjene sin værnepligt, og så var vi ilde stedt, idet vi ikke kunne få en stedfortræder og måtte lade vore koner ordne den daglige forsendelse af fisk. Men i 1913 måtte jeg give op og sejle hjem. Og Mons Larsson på Råå fik sin båd igen. — Forøvrigt ser jeg tilbage på dette lille afsnit af mit ungdomsliv med glæde og tak, især fordi jeg stod i venskabeligt forhold til de mennesker, jeg mødte derovre på Skåne-kysten.

En lille oplevelse derovrefra skal med: Wilhelm og jeg lå en dag nede i vor båd og ordnede noget ved motoren, da Wilhelm ved at se op opdagede en sejljolle i nød — det var stærk blæst. Carl, kom op, råbte han. Sejljollen var ved at kæntré; vi nåede lige at se lidt af masten, så gik jollen til bunds. Vi sprang ned i vor tomandsjolle, som lå ved vor båd, og roede i en fart hen til ulykkesstedet. Og Wilhelm nåede i sidste øjeblik at få fat i mandens hårtop. Han blev reddet i forkommen tilstand, og hans jolle blev bjærget.

Kanske nogen på Höganäs kan huske mig og min forretning; dem sender jeg en venlig hilsen med Gillelejobogen, som de jo også kender derovre.

Må jeg supplere Carl Clausens beretning om fiskeprangerne fra Göinge herred med en håndskreven beretning, der findes i Lunds universitets folkelivsarkiv.*)

Beretningen er nedskrevet efter meddelelse af Christina Nilsson, født 1848 i Västra Karup, og udgør en lang historie om fiskerliv i Bjäre herred på hendes tid, således på

*) Acc. nr. 210, 1-15. Lunds universitets folkelivsarkiv.

Carl Clausen, født på Gilleleje 1885, søn af fisker Peter Clausen.

Ramsjö fiskerleje i Skelderviken. I sildetiden var der livligt ved stranden. Når sildebådene kom i land, fik kvinderne travlt med at »plukke« sildene af næringerne, det skete »under prat och skratt«; en mængde folk kom til fra omegnen og sildehandlere endda så langt fra som Göinge herred, og alle disse bidrog til, at stemningen var livlig på fiskerlejet. Det var som på en markedsdag, og en stor del af natten gik med. Endelig drog sildehandlerne, sildekræmmerne, som de kaldtes, afsted med deres laster til de omliggende byer, mens de længstboende overnattede i bondegårdene på egnen. Markedspræget markeredes ved, at man fra fiskeboderne udskænkede kaffe og øl, og omegnens bønder kom til og solgte hjemmebagt brød; fra Höganäs var mødt vogne med Höganäskrucker, og der var kobbersmede fra Båstad med kobberkasseroller etc. for at gøre forretning. Også på Lerhamn tales der om sildeprangere, der mødte op på havnen i sildefisket; de kaldtes Silla-göinger. (Kullabygd. 1941). (Redakt.).